

11200-

MAG

II 530425

200701938

COBISS

JUGOSLAVENSKI INSTITUT ZA EKONOMSKA ISTRAŽIVANJA

Народна библиотека

Србије

11530425

Handwritten mark resembling a stylized 'L' or '1' with horizontal lines above and below.

**TENDENCIJE MENJANJA
STRUKTURE JUGOSLOVENSKE
PRIVREDE U PERIODU 1952—1960. G.**

Leopoldina Vukojević

R A D O V I 2

Beograd, septembar 1963. godine

п. 1938/2007

ID= 142620122

Č. Org. 15

JUGOSLAVENSKI INSTITUT ZA EKONOMSKA ISTRAŽIVANJA

IS 30425

**TENDENCIJE MENJANJA
STRUKTURE JUGOSLOVENSKE
PRIVREDE U PERIODU 1952—1960. G.**

Leopoldina Vučkojević
asistent

R A D O V I 2
Beograd, septembar 1963. godine

Urednik: *Borislav Savić*

II 530425

Drugo izdanje

1938/2007

P R E D G O V O R

Ovaj rad treba da nam pruži indikacije o nekim osnovnim strukturnim promjenama u toku protekle dekade. Kako je to ujedno bila dekada u kojoj je jugoslavenska privreda postigla najvišu na svijetu stopu rasta, to su i strukturne promjene bile veoma izrazite i utoliko instruktivnije. Pored davanja opće slike o onome što se događalo, ovo istraživanje treba da otkrije i eventualne kvantitativne zakonitosti u strukturnim promjenama, čije poznavanje može pomoći usavršavanju našeg srednjeročnog planiranja.

Rad je izradila Leopoldina Vukojević prema metodološkim uputstvima i pod stručnim rukovodstvom B. Horvata. Kod izračunavanja regresionih i elasticitetnih koeficijenata stručnu pomoć pružio je D. Nikolić.

Za Istraživački sektor
Dr Branko Horvat

S A D R Ź A J

Sadržaj

I. Zadatak	1
II. Statistički izvori, postupak grupiranja i obrada podataka	3
1. Indeksi fizčkog obima proizvodnje	3
2. Uvoz i izvoz	7
3. Domaća potrošnja	8
III. Analiza	8
1. Fizički obim proizvodnje	8
a/ Dinamika fizičkog obima proizvodnje	8
b/ Struktura ukupne vrednosti proizvodnje u realnom izrazu	15
2. Uvoz	19
a/ Dinamika uvoza	19
b/ Struktura uvoza	24
3. Izvoz	28
a/ Dinamika izvoza	28
b/ Struktura izvoza	33
4. Potrošnja	36
a/ Dinamika potrošnje	36
b/ Struktura domaće potrošnje	39
5. Koeficijenti elastičnosti	46
IV. Zaključci	48
Prilog: Statistička izračunavanja i dopunska objašnjenja sa tabelama	55
Korištena literatura i izvori	65

II

Strana

T a b e l e

Tabela 1 - Indeksi fizičkog obima proizvodnje	10
Tabela 2 - Struktura ukupne vrednosti proizvodnje u realnom izrazu /bazna 1958. godina/	16
Tabela 3 - Indeksi robnog uvoza	21
Tabela 4 - Struktura robnog uvoza	25
Tabela 5 - Indeksi robnog izvoza	29
Tabela 6 - Struktura robnog izvoza	34
Tabela 7 - Indeksi ukupne domaće potrošnje i njenih komponenti	37
Tabela 8 - Stope rasta proizvodnje i potrošnje 1952-60.	39
Tabela 9 - Struktura domaće potrošnje	40
Tabela 10 - Struktura proizvodnje i domaće potrošnje	42
Tabela 11 - Relativne veličine potrošnje, proizvodnje, uvoza i izvoza	45
Tabela 12 - Koeficijenti elastičnosti proizvodnje, izvoza, uvoza i domaće potrošnje s obzirom na promjene društvenog proizvoda	46
Tabela 13 - Prosečne godišnje stope porasta od 1952-60.	49
Tabela 14 - Strukturni odnos	51
Tabela 15 - Fizički obim proizvodnje	59
Tabela 16 - Robni uvoz	60
Tabela 17 - Robni izvoz	62
Tabela 18 - Struktura domaće potrošnje	64

III

Strana

G r a f i k o n i

Grafikon 1 - Fizički obim proizvodnje	11
Grafikon 2 - Uvoz	23
Grafikon 3 - Izvoz	30
Grafikon 4 - Domaća potrošnja	38

TENDENCIJE MENJANJA STRUKTURE JUGOSLOVENSKE
PRIVREDE U PERIODU 1952-1960. GODINE

I. Zadatak

Pod privrednom strukturom podrazumevamo globalni odnos između proizvodnje sirovinske baze, reprodukcione proizvodnje i proizvodnje finalnih proizvoda u odnosu na razvoj ukupne privrede. Tako u ovom radu ćemo pokušati da formiramo privredne grupacije prema gore definiranoj privrednoj strukturi, svakako dosta grubo. Dalje, da utvrdimo osnovne tendencije menjanja ove strukture u periodu sa najvećom stopom privrednog razvoja. Prema tome, tražimo odgovor na pitanje, u kojoj meri je domaća proizvodnja sirovina podmirivala potrebe prerađivačke industrije i kakva je daljna tendencija? Da li je po tempu razvoja u periodu 1952-1960. prvo mesto zauzimala proizvodnja reproduccionog materijala, sirovina ili finalnih proizvoda? Kakve su kvantitativno određene međusobne zavisnosti u kretanju gore navedenih privrednih funkcija? Kakav je strukturni odnos između proizvodnje, uvoza, izvoza i domaće potrošnje?

A sada da vidimo sam način formiranja privrednih grupacija koje ćemo posmatrati.

Privrednu strukturu smo definisali kao odnos proizvodnje sirovinske baze, reprodukcione proizvodnje i finalne proizvodnje u razvoju ukupne privrede. Radi potpunijeg sagledavanja ovakve strukture posmatraćemo kretanje fizičkog obima proizvodnje, kao i uvoza, izvoza i domaće potrošnje /proizvodnja + uvoz - izvoz/ po gornjim privrednim grupacijama. Za sada u našoj statističkoj dokumentaciji nemamo gotovih podataka za ovakvu analizu.

Stoga se nameće pitanje po kome kriterijumu izvršiti agregiranje proizvodjačkih privrednih oblasti-grana /industrije po granama, poljoprivrede i eksploatacije šuma/ da bi dobili, što je moguće tačnije, gornje tri privredne grupacije. Ako uzmemo kombinaciju tehnološkog i namenskog principa i to prema pretežnosti, dobijamo na jednoj strani predmete rada preradivačke industrije /ekstraktivna industrija, poljoprivreda i eksploatacija šuma/, a na drugoj samu preradivačku industriju. Ovu preradivačku industriju delimo dalje na dva dela prema pretežnoj nameni i stepenu obrade proizvoda preradivačkih grana. Na podelu preradivačke industrije mnogo utiču i postojeći raspoloživi statistički podaci. Tako proizvodi preradivačke industrije koji po pretežnosti idu na dalju preradu sačinjavaju proizvodnju reproduktionog materijala. Dotle proizvodi preradivačke industrije koji pretežno ne idu dalje na preradu predstavljaju proizvodnju finalnih proizvoda.

Po istom kriterijumu izvršeno je grupiranje po dataka o uvozu i izvozu kao i izračunavanje domaće potrošnje.

Time smo dobili tri osnovne željene privredne grupacije koje ćemo posmatrati u ovom radu. Prvu privrednu grupaciju, tj. predmete rada preradivačke industrije nazvaćemo "sirovine", a ostala dva dela preradivačke industrije "reproduktioni materijal" i "finalni proizvodi".

Ova podela je dosta gruba ali to još ne znači da ona ne može poslužiti za jedno globalno ispitivanje vremensko menjanje privredne strukture. Pogotovo što ćemo u ovom radu pratiti samo relativna kretanja i to sledeća:

a/ Procentualna struktura po godinama. Time utvrdjujemo procentualno učešće svake komponente u ukupnom agregatu i to po godinama. Vidimo strukturne promene koje se javljaju u posmatranom periodu i utvrdjujemo tendenciju daljne strukture.

b/ Putem baznih indeksa i prosečnih godišnjih stopa utvrdjenih eksponencijalnim trendom,^{1/} pratimo di-

---

1/ Vidi Prilog.

namiku kretanja svake komponente. Tako sagledavamo sa jedne strane veličinu uticaja svake komponente na razvoj ukupne privrede a sa druge strane vidimo dinamiku kretanja svake komponente.

c/ Da bi utvrdili stepen zavisnosti izmedju kretanja fizičkog obima proizvodnje, uvoza, izvoza i domaće potrošnje po komponentama i kretanja društvenog proizvoda ukupne privrede, izračunavamo, metodom regresije,^{1/} koeficijente elastičnosti.

A sada da se vratimo na problem formiranja naših triju privrednih grupacija: sirovina, reproduktionog materijala i finalnih proizvoda. Prvo moramo da vidimo sa kakvim podacima raspolažemo i koja su naknadna izračunavanja potrebna. A zatim konkretan postupak agregiranja i dobijanje gornjih triju grupacija.

II. Statistički izvori, postupak grupiranja i obrada podataka

Za ispitivanje strukturnih promena poželjan je što duži vremenski period posmatranja. Ovde ćemo 1952. godinu uzeti kao polaznu, jer za ranije godine ne postoje uporedivi statistički podaci. 1952. godina je uzeta i kao bazna godina, jer je tipična i najpogodnija za sve posmatrane komponente. Za fizički obim poljoprivredne proizvodnje i za izvoz sirovina i mašinogradnje nije 1952. kao bazna najbolja, ali je uzeta radi uporedivog posmatranja kretanja sa ostalim komponentama.

Nama su ovde potrebni podaci o kretanju fizičkog obima proizvodnje, o uvozu i izvozu za proizvodjačke privredne oblasti od 1952-1960. Statistički izvor tih podataka je različit.

1. Indeksi fizičkog obima proizvodnje

Iz mesečnih publikacija SZS "Indeks" za decembar, strana br. 3, za svaku godinu od 1952-1960. uzeti su lančani indeksi fizičkog obima za sledeće privredne grupacije:

1/ Vidi Prilog.

/1/ Energetika - obuhvata elektroenergiju /grana 111/, proizvodnju uglja, koksa i plina /grana 112/, proizvodnju i preradu nafte i zemnog plina /grana 113/.

/2/ Rudarstvo^{1/} - obuhvata dobijanje uglja /deo 112 grane/, metalne rude crne i obojene metalurgije /deo 114 i 115 grane/, nemetalne rude /deo 116 grane/, dobijanje sirove nafte i zemnog plina /deo 113 grane/.

/3/ Metalurgija - obuhvata crnu i obojenu metalurgiju bez ruda /deo 114 i 115 grane/.

/4/ Mašingradnja^{1/} - obuhvata proizvodnju mašina, uređaja, konstrukcije i saobraćajna sredstva /deo 117 i 119 grane/.

/5/ Hemijska-šira - obuhvata hemijsku industriju /120 grana/, proizvodnju celuloze iz industrije papira /deo 123 grane/, suhu destilaciju drveta i proizvodnju šibica iz drvne industrije /deo 122 grane/.

/6/ Tekstil, koža, odeća i obuća - obuhvata tekstilnu industriju /grana 124/, industriju kože i obuće /grana 125/, proizvodnju gumene obuće /deo grane 126/.

/7/ Prehrambena i duvan - obuhvata prehrambenu industriju i industriju duvana /grane 127 i 129/.

/8/ Ostala preradivačka industrija - obuhvata preradivački deo industrije nemetala /deo grane 116/, preradivački deo metalne industrije i elektroindustrije /deo grane 117 i 119/, industriju građevinskog materijala /grana 121/, drvnu industriju bez destilacije i proizvodnje šibica /deo 122 grane/, industriju papira bez celuloze /deo 123 grane/, industriju gume bez obuće /deo 126 grane/, grafičku industriju /128 grana/.

/9/ Eksploatacija šuma.

/10/ Poljoprivreda. Podaci o njenoj proizvodnji uzeti su iz "SGJ-61.", str. 113, gde je $\emptyset$ 1951-55 = 100.

1/ Detaljniju klasifikaciju po proizvodima vidi u Prilogu.

Ove lančane indekse fizičkog obima proizvodnje SZS formira na osnovu mesečne gotove proizvodnje prema ustaljenoj nomenklaturi i primenom ponderacionih faktora. Za ponderacionu osnovu uzete su plate i doprinosi na plate, amortizacija sa investicionim održavanjem, akumulacija i fondovi bez poreza na promet. Ponderacioni sistem izgrađen je na osnovu podataka za 1959. godinu. Za šumarstvo koeficijenti su utvrđeni na bazi prosečnih cena gde su oduzeti materijalni troškovi, ali oni su upoređivi sa koeficijentima za industriju. Kod poljoprivrede za ponderacione koeficijente uzet je prosek cena proizvodjača za poslednje tri godine.

Sada lančane indekse za gornjih deset privrednih grupacija pretvaramo u indekse s bazom 1952=100.

Prethodne podatke dalje grupišemo da bi konačno dobili željene privredne grupacije.

a/ Konačno agregiranje privrednih grupacija

Prethodno navedenih deset privrednih grupacija dalje grupišemo prema pretežnoj nameni i stepenu obrade njihovih finalnih proizvoda u četiri komponente. Prvu komponentu sačinjavaju tri prethodne privredne grupacije čiji finalni proizvodi pretežno služe kao sirovine za preradivačku industriju, tj.:

/1/ Sirovine

- poljoprivreda
- eksploatacija šuma
- rudarstvo

U drugu komponentu ulaze isto tri privredne grupacije čiji finalni proizvodi pretežno idu na dalju preradu:

/2/ Reprodukcionni materijal

- metalurgija
- hemijska industrija-šira
- ostala preradivačka industrija

Treću komponentu sačinjavaju tri privredne grupacije čiji se finalni proizvodi pretežno ne obraduju dalje:

/3/ Finalni proizvodi

- mašinogradnja
- tekstil, koža, odeća i obuća
- prehrambena i duvan.

Ostala nam je još jedna privredna grupacija: energetika. Dve njene komponente već su jednom obračunate u rudarstvu /ugalj i nafta/, a hidroenergija se navodi prvi put.

Energetiku ćemo posmatrati kao zasebnu komponentu, jer ne postoji mogućnost da je po bilo kom kriterijumu podelimo na gornje komponente.

Ovde raspoložemo samo sa indeksima za deset privrednih grupacija. Kako smo te grupacije dalje agregirali u četiri komponente to moramo i pojedinačne indekse svesti, putem ponderacionih koeficijenata na agregatne indekse. Množenjem pojedinačnih indeksa sa ponderacionim koeficijentima^{1/} svaku podgrupu i zbirom umnožaka dobijamo agregatni indeks jedne grupe. Ponderacioni koeficijenti za poljoprivredu, eksploataciju šuma i rudarstvo izračunati su na bazi podataka iz medjusektorske tablice za 1958. godinu SZS.

b/ Proizvodnja u vrednosnom izrazu

Da bi izračunali procentualnu strukturu proizvodnje po komponentama i to po godinama moramo imati proizvodnju u vrednosnom izrazu. Medjutim, mi raspoložemo samo sa indeksima fizičkog obima proizvodnje. Medjusektorska tablica za 1958. godinu dovoljno je detaljno dezagregirana /76 grupacija/, da možemo formirati naše privredne grupacije. Tako na bazi tekuće proizvodnje 1958. godine i indeksa fizičkog obima dobijamo proizvodnju u vrednosnom izrazu po cenama 1958. godine od 1952-1960.

Proizvodnja u vrednosnom izrazu će kasnije poslužiti i za izračunavanje domaće potrošnje /proizvodnja + uvoz - izvoz/.

1/ Materijal o ponderacionom sistemu za obračun indeksa fizičkog obima industrijske proizvodnje u 1961., SZS, str. 4.

2. Uvoz i izvoz

a/ Izvoz i uvoz u deviznim dinarima

Postojeća statistička evidencija ne raspolaže sa podacima o uvozu i izvozu prema našoj konačnoj grupaciji. Stoga smo izvršili pregrupiranje podataka za industrijske grane.

Iz godišnjih publikacija "Statistika spoljne trgovine" SZS za svaku godinu od 1952-1960. uzeli smo podatke za sve grane industrije, poljoprivredu i eksploataciju šuma. Medjutim, podatke za rudarstvo, deo hemijske industrije /deo 122,123/, tekstil, kožu i obuću i za mašinogradnju, uzimali smo podatke po artiklima /vidi u prilogu/.

Podaci o robnom prometu sa inostranstvom su po godinama uporedivi i ista je obuhvatnost.

U izvozu i uvozu obuhvaćena je sva roba koja je poslata iz zemlje i primljena od drugih zemalja. Tu nije obuhvaćen pasivni prepravni promet i ambalaža. Cene zaključene u stranoj valuti obračunate su po zvaničnom kursu, gde je $\text{₯} = 300$.

Kod izvoza nisu obračunati troškovi transporta dok su kod uvoza uračunati. Uvoz i izvoz po granama dat je prema poreklu proizvoda. Tu je obuhvaćena i nacionalizovana roba, roba primljena na ime tripartitne pomoći, reparacije, besplatne pošiljke, privatne poklon pošiljke i sl.

b/ Izvoz i uvoz po unutrašnjim cenama

Iz medjusektorske tablice za 1958. godinu uzimamo podatke o izvozu i uvozu po unutrašnjim cenama i grupiramo ih prema našoj konačnoj grupaciji /II deo, tačka a/. Ove podatke o uvozu i izvozu po unutrašnjim cenama za 1958. godinu množimo sa indeksima uvoza i izvoza po deviznim dinarima za svaku godinu od 1952-1960. Na taj način dobijamo dosta grubo kretanje uvoza i izvoza po unutrašnjim cenama 1958. godine od 1952-1960. po konačnoj grupaciji.

3. Domaća potrošnja

Kada bruto društvenom proizvodu dodamo ukupan uvoz i prenosne zalihe, dobijamo ukupno raspoloživa sredstva u posmatranom periodu. Medjutim, kada bruto društvenom proizvodu dodamo ukupan uvoz a oduzmemo sve što smo izvezli iz zemlje dobijamo ukupan iznos domaće potrošnje /proizvodne i neproizvodne/, odnosno dobijamo ukupan iznos sredstava koja smo potrošili u zemlji bilo iz domaće proizvodnje ili iz uvoza.

Ovde smo lako izračunali domaću potrošnju po našoj konačnoj grupaciji, jer imamo podatke o društvenom bruto proizvodu po cenama 1958. godine, kao i podatke o uvozu i izvozu po unutrašnjim cenama 1958. godine.

Posle ovako sredjenih statističkih podataka i izračunate strukture, baznih indeksa, stopa rasta i koeficijenata elastičnosti, možemo pristupiti samoj analizi.

III. A n a l i z a

1. Fizički obim proizvodnje

a/ Dinamika fizičkog obima proizvodnje

Period od 1952-1960. godine, koji ovde posmatramo, karakterističan je po visokoj stopi privrednog razvoja. Društveni proizvod ukupne privrede raste u tom periodu po stopi od 9,8 % prosečno godišnje,^{1/} dok po pojedinim privrednim grupacijama imamo i znatno veću stopu rasta proizvodnje. Proizvodnja po godinama raste prilično neravnomerno u zavisnosti od objektivnih i subjektivnih faktora. Obzirom na različite uslove, ekonomsku politiku i samu dinamiku razvoja, možemo razlikovati dva perioda.

^{1/} Stopa je računata na bazi eksponencijalnog trenda. Ukoliko bi se stopa rasta računala kao geometrijska sredina na bazi prve i poslednje godine, ona bi iznosila 10,1 %. Činjenica da se ova stopa malo razlikuje od stope na bazi trenda ukazuje na to da je 1952. god. dobro odabrana kao baza.

Prvi period od 1952-1956. godine karakteriše pored naglog porasta teške industrije i postepeni razvoj grana sirovinke baze. Teška industrija kao vodeća ekonomska snaga koja daje impuls za razvoj svim ostalim privrednim oblastima, tek u ovom periodu dobija pravi zamah. Stoga su od 1952-1956. najvećim delom otklonjene prethodno nastale disproporcije u proizvodnji. Postepeno otklanjamo nestašicu reproduktionog materijala, opreme, uglja i čelika.

U drugom periodu od 1957-1960. tempo rasta proizvodnje postaje još brži. Jače dolazi do izražaja snabdevanje poljoprivrede reproduktionim materijalom i opremom. Naročiti značaj ima razvoj poljoprivrede, a time i industrijskih grana vezanih za sirovine iz poljoprivrede. Ovaj period se razlikuje od prvog po mnogo ravnomernijem razvoju svih privrednih grupacija. A imamo izvesno zaostajanje proizvodnje crne metalurgije i bazične hemijske industrije.

Prema tome od 1952-1960. godine usled različite dinamike proizvodnje po pojedinim privrednim grupacijama došlo je do većih strukturnih promena. Naročito je velika razlika između dinamike fizičkog obima proizvodnje sirovina i reproduktionog materijala. To nam pokazuje i tabela 1.

/vidi tabelu br. 1 na str.10 /

Po tempu porasta fizičkog obima proizvodnje od 1952-1960. na prvo mesto dolazi proizvodnja reproduktionog materijala sa stopom od 15,3 % godišnje. Na drugo mesto po dinamici dolazi proizvodnja finalnih proizvoda sa relativnom stopom porasta od 12,7 % godišnje, zatim energetika sa 12,4 % godišnje i najzad proizvodnja sirovina sa stopom od 7,6 % godišnje /vidi grafikon br. 1/. Ovaj redosled po dinamici proizvodnje pokazuje nam intenzitet odredjenih promena nastalih u strukturi cele privrede. Velikim porastom reproduktione proizvodnje omogućeno je bolje korišćenje proizvodnih kapaciteta, znatno manji uvoz materijala i opšti ravnomerniji privredni razvoj. Dotle domaća proizvodnja sirovina, naročito do 1957. bila je nedovoljna da podmiri potrebe preradivačke industrije. Zato je uvoz sirovina sve do 1957. godine naglo rastao. Nagli porast finalne proizvodnje a naročito opreme dovodi do većeg izvoza proizvo-

Tabela 1

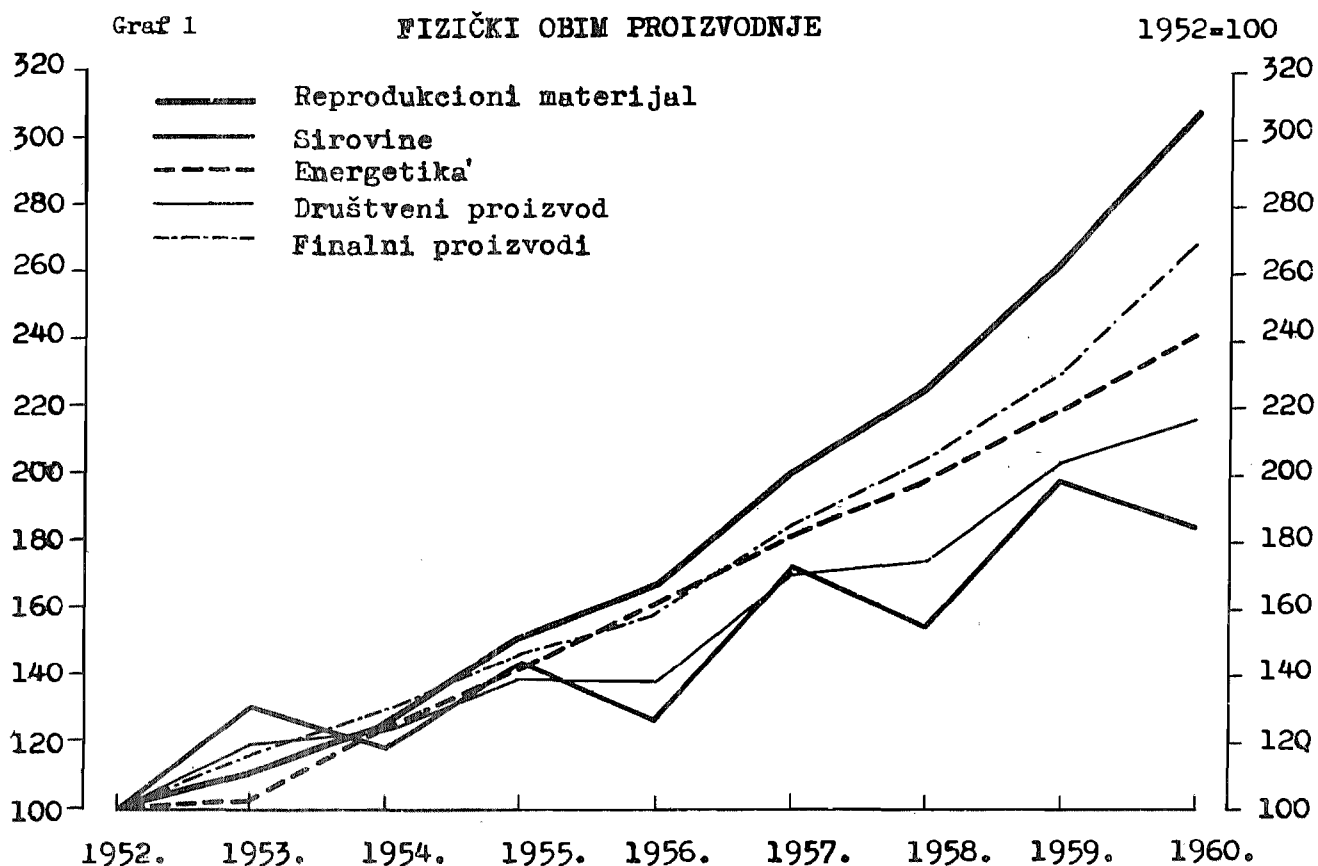
Indeksi fizičkog obima proizvodnje

1952=100

	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	Ø stopa 1952-2/ 1960.
Društveni proizvod ^{1/}	119	123	139	138	170	174	204	216	9,8
Sirovine	130	118	143	126	172	154	198	184	7,6
Poljoprivreda	141	125	156	129	188	165	219	197	8,9
Šumarstvo	82	75	73	86	82	75	81	94	- 0,8
Rudarstvo	102	118	133	150	159	165	182	198	8,9
Energetika	103	121	142	161	182	198	220	242	12,4
Reprodukcioni materijal	111	125	151	167	200	226	264	308	15,3
Metalurgija	111	132	177	197	244	273	308	355	17,2
Hemijska ind.-šira	108	134	175	214	250	301	376	428	19,9
Ostala preradjivačka	112	122	140	152	180	202	234	277	13,6
Finalni proizvodi	116	129	146	158	184	205	230	269	12,7
Mašinogradnja	132	137	159	171	198	224	262	314	15,4
Tekstil, koža, obuća	96	116	134	142	163	178	195	225	10,6
Prehrambena i duvan	120	133	144	163	197	216	229	262	12,8

1/ SGJ-61., str. 99, cene 1956.

2/ Stope za grupe računane su na bazi eksponencijalnog trenda, a za podgrupe računane su kao geometrijske sredine na bazi prve i poslednje godine.

da višeg stepena obrade, kao i smanjenje uvoza opreme za naše nove kapacitete.

Iz grafikona vidimo da je jedino stopa rasta sirovina manja od stope porasta društvenog proizvoda ukupne privrede. A kako su sirovine po obimu sve do 1959. godine zauzimale prvo mesto u odnosu na ostale komponente, to su sirovine imale i najveći uticaj na dinamiku ukupne privrede. Mada uticaj sirovina na dinamiku ukupne privrede sve više opada sa industrijalizacijom.

Dinamika sirovina je u tesnoj korelacionoj vezi sa dinamikom poljoprivredne proizvodnje. Proizvodnja sirovina apsolutno raste u celom posmatranom periodu ali u nerodnim godinama kada je poljoprivredna proizvodnja podbacila, proizvodnja sirovina relativno opada /1954., 1956., 1958./ Proizvodnja sirovina se od 1952-1960. povećala za 84 %, odnosno rasla je 7,6 % prosečno godišnje. Prema tome, imamo znatno intenzivnije korišćenje domaćih sirovina, naročito uglja, nafte, zemnog plina, poljoprivrednih proizvoda kao i ruda gvoždja i nemetalnih sirovina. Dolazi do punijeg korišćenja sirovina u višim fazama prerade, zatim do neposredne zamene uvoznih sirovina i polufabrikata domaćim, gde god je za to postojao ekonomski opravdan razlog.

Proizvodnja reproduktionog materijala se povećala za osam godina preko tri puta, odnosno za 208 % u 1960. godini u odnosu na 1952. godinu. Ovako brzim tempom porasta reproduktione proizvodnje ostvarena je materijalna i tehnička baza za brži i ravnomerniji privredni razvoj. Veći razvoj reproduktione proizvodnje omogućen je, pored velikih investicionih ulaganja i većom energetsom proizvodnjom i racionalnijom upotrebom sirovina.

Proizvodnja finalnih proizvoda koja obuhvata mašinogradnju, industriju tekstila, kože, obuće i prehrambenu i duvansku industriju, porasla je do 1960. za 169 % u odnosu na 1952. godinu. Tu imamo najveći porast mašinogradnje, što je dovelo do smanjenja zavisnosti razvoja privrede od uvoza opreme, a povećana proizvodnja prehrambene industrije kao i industrije tekstila, kože i obuće, omogućila je pored povećane potrošnje i veći izvoz tih proizvoda.

Porast proizvoda energetike vezan je sa razvojem čitave privrede. Ona je do 1960. godine porasla za 142 % u odnosu na 1952., dok je proizvodnja ukupne privrede porasla za 116 %. Prema tome ona je većim delom omogućavala nesmetani privredni razvoj, naročito od 1957. godine, bez većeg uvoza. Nešto veći uvoz proizvoda energetike bio je od 1952-1957. godine, ali po obimu je još uvek mali u odnosu na ostali uvoz.

A sada da vidimo dinamiku proizvodnje u okviru sirovina, tj. poljoprivrede, šumarstvo i rudarstva. Poljoprivredna proizvodnja znatno varira po godinama usled rodnih i nerodnih godina. Tako svake druge godine imamo relativan pad proizvodnje, ali u proseku od 1952-1960. poljoprivreda raste po stopi od 8,9 % godišnje. Od 1957-1960. poljoprivredna proizvodnja raste nešto brže nego u prethodnom periodu. Naročito raste proizvodnja prehrambenih proizvoda i sirovina za preradivačku industriju, tj. proizvodnja šećerne repe, uljanih biljaka, konoplja i sl., kao i industrijskog bilja za izvoz - duvan, hmelj itd. U šumarstvu imamo postepeno ograničavanje seče usled intenzivnije eksploatacije šumskog fonda u prethodnom periodu. Stoga dolazi do relativnog smanjenja proizvodnje i to po prosečnoj godišnjoj stopi od -0,8 %. Blaži porast eksploatacije šuma zabeležen je u 1956., 1959. i 1960. godini ali je još uvek ispod nivoa 1952. godine. Javlja se i nedovoljno racionalno i intenzivno korišćenje šumskog bogatstva usled slabe tehničke opremljenosti i slabih komunikacija. Rudarstvo ima ujednačen tempo rasta i od 1952-1960. proizvodnja je porasla za 98 %, tj. raste po stopi od 8,9 % prosečno godišnje. Od 1957. godine naročito je povećana proizvodnja ruda obojenih metala i nemetala, kao i proizvodnja uglja.

Reprodukciona proizvodnja koja obuhvata metalurgiju, hemijsku industriju-širu i ostalu preradivačku industriju, povećala se 208 % za osam godina. Iz prethodne tabele se vidi da je najveći skok u proizvodnji napravila hemijska industrija. Hemijska industrija je bila u 1960. za 328 % veća nego u 1952., odnosno rasla je po stopi od 19,9 % prosečno godišnje. Naročito dolazi do izražaja porast hemijske proizvodnje namenjene poljoprivredi, kao što je veštačko đubrivo, sredstva za zaštitu bilja i sl. Brzom porastu hemijske industrije doprinela je i okolnost da je ona većim delom nezavisna od prirod-

nih uslova odnosno nema limita u pogledu sirovinske baze. I pored velikog porasta njene proizvodnje ona nije zadovoljavala sve domaće potrebe. Uvoz hemijskih proizvoda od 1952-1960. godine porastao je za 345 %. Znači da je uvoz hemijskih proizvoda rastao čak brže od same proizvodnje. Metalurgija je u 1960. godini bila za dva i po puta veća nego u 1952. godini. Ona je rasla prosečno 17,2 % godišnje. Ovako brz razvoj metalurgije postignut je intenzivnim korišćenjem starih i izgradnjom novih kapaciteta. Kao i uvođenjem savremene opreme i postepene automatizacije u njenoj proizvodnji. Nešto sporijim tempom raste proizvodnja ostale preradivačke industrije tj. 13,6 % prosečno godišnje. Dosta je povećana proizvodnja građevinskog materijala kao i poboljšan njen kvalitet i proširen asortiman. To je omogućilo savremeniju, jeftiniju i bržu gradnju.

U okviru finalnih proizvoda najveća stopa porasta zabeležena je kod mašinogradnje 15,4 % godišnje, zatim dolazi prehrambena industrija i industrija duvana sa stopom od 12,8 % godišnje. Nagli porast mašinogradnje od 1957. godine najvećim delom se zasniva na boljem korišćenju već izgradjenih kapaciteta u prethodnom periodu. Tako se proizvodnja opreme namenjena poljoprivredi povećala za preko dva puta. U tekstilnoj industriji imamo naglo povećanje kapaciteta predionica i tkačnica, kao i obnavljanje i modernizaciju postojećih kapaciteta. A obim proizvodnje odeće, obuće dosta zavisi i od porasta stanovništva i visine dohodaka. Sama izmena u načinu odevanja seoskog stanovništva izazvala je povećanu potražnju a time je došlo i do veće proizvodnje industrije kože i obuće. U cilju smanjenja uvoza kožarskih sirovina pristupilo se većem proširenju kapaciteta veštačke kože. U prehrambenoj industriji imamo veći razvoj konzervne industrije, što je dovelo do većeg podmirjenja domaćih potreba i izvoza. Dotle u industriji duvana povećani su kapaciteti smeštajnog prostora za fermentaciju.

Prema tome, osnovne globalne karakteristike dinamike fizičkog obima proizvodnje od 1952-1960. godine su sledeće:

a/ imamo visoki porast proizvodnje po svim privrednim grupacijama izuzev kod šumarstva;

b/ proizvodnja reprodukcionog materijala raste dva puta brže od proizvodnje sirovina;

c/ dinamika proizvodnje finalnih proizvoda i energetike je približno ista;

d/ jedino prosečna godišnja stopa proizvodnje sirovina je manja od stope porasta društvenog proizvoda ukupne privrede.

Medjutim, težina porasta po privrednim grupacijama je različita u zavisnosti od nivoa učešća u ukupnoj proizvodnji. Privredna grupacija koja ima najbržu stopu porasta ne znači da ima i najveće učešće u ukupnoj proizvodnji. Stoga ćemo sada videti redosled komponenti po nivou učešća u početnoj godini kao i tendenciju menjanja učešća.

b/ Struktura ukupne vrednosti proizvodnje u realnom izrazu

Kao rezultat brzog neujednačenog privrednog razvoja javljaju se veće promene u strukturi privrede. To nam pokazuje tabela 2.

/vidi tabelu br. 2 na str. 16 /

U početnoj 1952. godini najveće učešće ima proizvodnja sirovina 41,2 %, zatim dolaze finalni proizvodi 27,2 %, pa reprodukcioni materijal sa 25,0 %, dok najmanje učešće ima energetika 6,6 %. Ovakva struktura u 1952. godini uslovljena je pre svega nivoom postignutog privrednog razvoja u to vreme i karakteristična je za nerazvijene zemlje. Od 1952. godine imamo brz trajan porast reprodukcione i finalne proizvodnje, a nešto blažim tempom raste proizvodnja sirovina. Tako u 1960. godini redosled komponenata po veličini učešća se izmenio u odnosu na 1952. godinu. Sada na prvo mesto dolazi proizvodnja reprodukcionog materijala sa 33,1 %, zatim proizvodnja sirovina sa 30,6 %, finalni proizvodi sa 29,6 % i energetika sa 6,7 %. Vidimo da se učešće sirovina postepeno smanjuje i da se do 1960. njeno učešće smanjilo za blizu 10 % u odnosu na 1952., mada proizvodnja sirovina apsolutno raste u celom periodu. Razlog je svakako taj što je dinamika povećanja sirovina daleko sporija od dinamike

Tabela 2

Struktura ukupne vrednosti proizvodnje u realnom izrazu
/Baza 1958. godina/

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ukupno	41,2	44,2	38,9	39,3	34,7	37,5	32,6	35,1	30,6
Sirovine	28,8	34,7	29,6	31,0	25,4	29,9	25,4	28,4	23,7
Poljoprivreda	7,8	5,5	4,8	4,0	4,6	3,5	3,1	2,9	3,1
Šumarstvo	4,6	4,0	4,5	4,3	4,7	4,1	4,1	3,8	3,8
Rudarstvo	6,6	5,8	6,5	6,5	7,2	6,6	7,0	6,5	6,7
Energetika	25,0	23,9	26,1	27,0	29,3	28,6	31,3	30,8	33,1
Reprodukциони materijal	7,0	6,7	7,7	8,7	9,4	9,5	10,3	9,8	10,5
Metalurgija	2,8	2,6	3,1	3,5	4,2	3,9	4,6	4,8	5,1
Hemijska ind.-šira	15,2	14,6	15,3	14,8	15,7	15,2	16,4	16,2	17,6
Ostala preradjivačka	27,2	26,1	28,5	27,2	28,8	27,3	29,1	27,6	29,6
Finalni proizvodi	8,3	9,3	9,4	9,2	9,6	9,1	9,9	9,8	10,9
Mašingradnja	12,7	10,4	12,2	11,8	12,3	11,4	12,0	11,3	11,9
Tekstil, kožarstvo	6,2	6,4	6,9	6,2	6,9	6,8	7,2	6,5	6,8
Prehrambena i duvan									

porasta reprodukcione proizvodnje. Tako, najveće strukturne promene izazvala je ubrzana proizvodnja reprodukcionog materijala. Proizvodnja reprodukcionog materijala je u 1952. po nivou učešća zauzimala treće mesto, a u 1960. godini dolazi čak na prvo mesto. Proizvodnja sirovina sa prvog mesta u 1952. dolazi u 1960. godini na drugo mesto. Dok proizvodnja finalnih proizvoda sa drugog u 1952. dolazi u 1960. na treće mesto. Vidimo da se veće strukturne promene u privredi u relativno kratkom vremenskom periodu, javljaju usled neujednačene dinamike proizvodnje po privrednim grupacijama. Sve do 1959. godine najveći udeo pripada primarnoj proizvodnji - sirovinama što ukazuje na još nedovoljnu razvijenu društvenu podelu rada. Ali kako reprodukciona proizvodnja ima najbržu dinamiku porasta već u 1960. godini ona dostiže nivo sirovina.

U okviru proizvodnje sirovina znatno se smanjuje učešće šumarstva od 7,8 % u 1952. na 3,1 % u 1960. godini. To je rezultat racionalnije i umerenije eksploatacije šuma u poslednjim godinama, a omogućeno je boljim korišćenjem drveta i racionalnijom preradom i upotrebom. Učešće poljoprivredne proizvodnje po godinama varira za 6-7 % usled rodnih i nerodnih godina, te je nemoguće utvrditi neku stalnu tendenciju. Učešće rudarstva je prilično ustaljeno oko 4 % i nema većih promena izuzev u poslednje dve godine kada se njeno učešće smanjuje. Energetika zadržava približno isto učešće u celom periodu - oko 6,7 %. Energetika je po obimu i strukturi uglavnom omogućavala nesmetani razvoj čitave privrede.

U okviru proizvodnje reprodukcionog materijala pored metalurgije, znatno se povećava učešće hemijske industrije od 2,8 % u 1952. na 5,1 % u 1960. godini. Hemijska industrija ima najbržu dinamiku u odnosu na sve ostale privredne grupacije. Medjutim, po vrednosti hemijska industrija je kod nas još uvek 5-10 puta manja nego u razvijenim evropskim zemljama. Ostala preradjivačka industrija povećava svoj udeo u ukupnoj proizvodnji od 15,2 % u 1952. na 17,6 % u 1960. godini. Proizvodnja građevinskog materijala i elektroenergije je uglavnom zadovoljavala domaće potrebe, jer se njihovi proizvodi spoljno-trgovinskom razmenom teže mogu racionalno obezbediti.

U okviru finalne proizvodnje jedino učešće mašinogradnje raste od 8,3 % u 1952. na 10,9 % u 1960. godini, dok kod industrije tekstila, kože i obuće učešće se smanjuje od 12,7 % na 11,9 %, a ipak imamo proširenje kapaciteta proizvodnje obuće, srazmerno porastu lične potrošnje i izvoza. Prehrambena industrija i industrija duvana zadržavaju učešće približno na istom nivou od oko 6,8 %. Povećanje udela mašinogradnje je značajno, ali još uvek nedovoljno, obzirom na naše potrebe. Preko jedne trećine potreba za opremom podmirivali smo iz uvoza.

Vidimo da u okviru posmatranih komponenti nemamo većih strukturnih pomeranja. Poljoprivreda ostaje vodeća grana kod proizvodnje sirovina i obuhvata u proseku oko 70 % proizvodnje sirovina. U okviru reproduktivne proizvodnje vodeća grana je ostala preradivačka industrija sa oko 60 % proizvodnje, mada udeo hemijske industrije u reproduktivnoj proizvodnji naglo raste. Kod finalnih proizvoda osnovna grana je industrija tekstila, kože i obuće, ali ima tendenciju opadanja na račun mašinogradnje čije učešće raste.

Prema tome, ako pretpostavimo da će se devetogodišnja tendencija menjanja učešća nastaviti, možemo očekivati u narednom periodu i dalje naglo povećanje učešća reproduktivne proizvodnje. Dole, udeo proizvodnje sirovina će i dalje opadati a naročito udeo poljoprivrede. Ovakva tendencija kretanja je u skladu sa sve većom industrijalizacijom zemlje. U početnoj fazi razvoja naše industrije, sirovine su učestvovala preko pedeset posto u ukupnoj proizvodnji, dok je proizvodnja reproduktivnog materijala bila minimalna. Sa sve većom industrijalizacijom raste sve više i udeo mašinogradnje kao i ostalih grana finalne proizvodnje.

Na osnovu prethodne dinamike i strukture možemo donekle sagledati globalne promene strukture proizvodnje od 1952. pa do danas.

Videli smo da su po nivou proizvodnje do 1952. godine na prvo mesto dolazile sirovine, zatim finalni proizvodi, a tek na trećem mestu došla je reproduktivna proizvodnja. Prema tome, najslabije je bila razvijena reproduktivna proizvodnja. To je razumljivo obzirom na stepen razvijenosti naše industrije. U prvom periodu od 1952-1956. godine zabeležen je veliki porast investicio-

nih ulaganja baš za izgradnju ovih kapaciteta, a u drugom periodu dovršeni su i mnogi kapaciteti započeti u ranijim godinama. To je dovelo do naglog skoka reproduktivne proizvodnje a do smanjenja relativnog udela proizvodnje sirovina. Dakle finalna proizvodnja približno zadržavala isto učešće u celom periodu. Prema tome, u 1960. godini po obimu proizvodnje sada na prvo mesto dolazi reproduktivni materijal, zatim sirovine i najzad finalni proizvodi.

Postavlja se pitanje kakve su konsekvence proizašle iz ovako brze promene strukture proizvodnje? Mi ne znamo da li je struktura proizvodnje u 1952. godini bila optimalna, tj. da li je postojeći odnos između obima proizvodnje sirovina, reproduktivnog materijala i finalnih proizvoda bio uskladjen. Možemo jedino pretpostaviti da smo uz postojeći uvoz u potpunosti koristili raspoložive proizvodne kapacitete. Kada smo posmatrali tendenciju kretanja proizvodnje od 1952. po komponentama videli smo da je reproduktivna proizvodnja rasla daleko brže od proizvodnje sirovina. Znači li to da je bio veći uvoz sirovina? Svakako uvoz sirovina nije rastao proporcionalno porastu reproduktivne proizvodnje. Ali i pored porasta domaće proizvodnje sirovina kao i uz racionalno korišćenje postojećih sirovina i većeg razvoja industrijskih grana, nezavisnih od sirovinske baze /hemijske industrije/ imamo do 1957. godine nagli porast uvoza sirovina. Dalje, finalna proizvodnja raste znatno sporijim tempom nego reproduktivna proizvodnja. To dovodi na zaključak da je bio veći izvoz reproduktivnog materijala. Sve ovo videćemo u daljoj analizi kretanja uvoza i izvoza.

2. Uvoz

a/ Dinamika uvoza

Ubrzani privredni razvoj od 1952-1960. godine izazvao je veći porast uvoza po količini i vrednosti. Usled obimne investicione izgradnje naglo raste uvoz opreme i mašina, a za te proširene kapacitete bila je neophodna veća količina uvezenih sirovina i nekih sredstava za reprodukciju. Naš uvoz nije karakterističan sa-

mo po stalnom povećanju obima već i po većoj izmeni strukture. U periodu od 1952. do 1956. godine imamo znatan porast uvoza hrane, opreme i reprodukcionog materijala. A naročito raste uvoz uglja, nafte, nemetala i gume. U odnosu na raniji period uvoz je opao kod proizvoda crne metalurgije, nemetala, papira, tekstila i kože. Prema tome, uvoz je po obimu i strukturi podržavao snažan porast domaće proizvodnje. Tako su uvezeni uglavnom proizvodi koji u našoj proizvodnoj strukturi nisu zastupljeni bilo usled nepostojanja prirodnih uslova ili se uvoz javlja kao ekonomski povoljnija alternativa nego sama domaća proizvodnja. Nužan je bio i veći uvoz proizvoda visoke obrade naročito opreme i pred naglog porasta proizvodnje mašinogradnje. Kod sirovina, finalnih proizvoda i energetike stopa rasta uvoza je manja od stope porasta njihove proizvodnje što dovodi do izvesnog smanjivanja stepena naše zavisnosti od uvoza. Samu dinamiku uvoza po godinama i po komponentama pokazuje nam tabela 3.

/vidi tabelu br. 3 na str. 21 /

Vidimo da osetno brže raste uvoz reprodukcionog materijala koji neposredno služi za proširenu reprodukciju. On raste po stopi od 16,5 % prosečno godišnje ali se jasno ocrtavaju dve tendencije. Do 1956. godine uvoz reprodukcionog materijala raste daleko sporije, sa stopom od 6,2 % godišnje nego od 1957-1960. godine kada je prosečna godišnja stopa bila čak 27,9 %. Ovako visoka stopa uvoza reprodukcionog materijala naročito u drugom periodu odgovara potrebama povećane reprodukcione i finalne proizvodnje, ali i preteranoj orijentaciji na uvoz delova za sklapanje. Dotle sve više opada relativni značaj dinamike uvoza sirovina. Varijacije u poljoprivrednoj proizvodnji iz godine u godinu se prilično odražavaju na uvoz sirovina. Godišnja stopa rasta uvoza sirovina od 1953-1960. bila je 5,9% ali u okviru sirovina, uvoz rudarstva raste po stopi od 17,9 % usled povećanih potreba za kamenim ugljem.

Uvoz finalnih proizvoda raste prosečno 10,7% godišnje, a naročito uvoz proizvoda mašinogradnje po stopi od 11,9 % godišnje. U cilju smanjenja zavisnosti naše privrede od uvoza u poslednjim godinama in-

Tabela 3

Indeksi robnog uvoza

	1952=100									
	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	Ø stopa ^{1/} 1952-1960.	
Ukupan uvoz	110	95	123	137	191	192	194	228	10,8	10,8
Sirovine	152	122	163	262	281	206	235	159	5,9	5,9
Poljoprivreda	148	108	135	236	228	174	211	120	2,4	2,4
Šumarstvo	110	167	327	147	181	160	92	125	2,8	2,8
Rudarstvo	178	198	308	408	578	386	375	374	17,9	17,9
Energetika	104	102	124	164	227	147	157	155	5,7	5,7
Reprodukcionni materijal	88	99	108	127	216	243	268	339	16,5	16,5
Metalurgija	81	89	65	79	174	169	151	283	13,9	13,9
Hemijska industrija	108	131	181	204	297	407	467	445	20,5	20,5
Ostala preradjivačka	80	88	106	125	204	206	259	325	15,9	15,9
Finalni proizvodi	103	80	111	82	134	174	152	225	10,7	10,7
Mašinogradnja	105	75	91	74	129	171	151	246	11,9	11,9
Tekstil, koža, obuća	87	90	143	107	136	135	124	166	6,5	6,5
Prehrambena i duvan	108	91	183	97	159	222	183	172	7,0	7,0

^{1/} Stope su računane kao geometrijske sredine na bazi prve i poslednje godine.

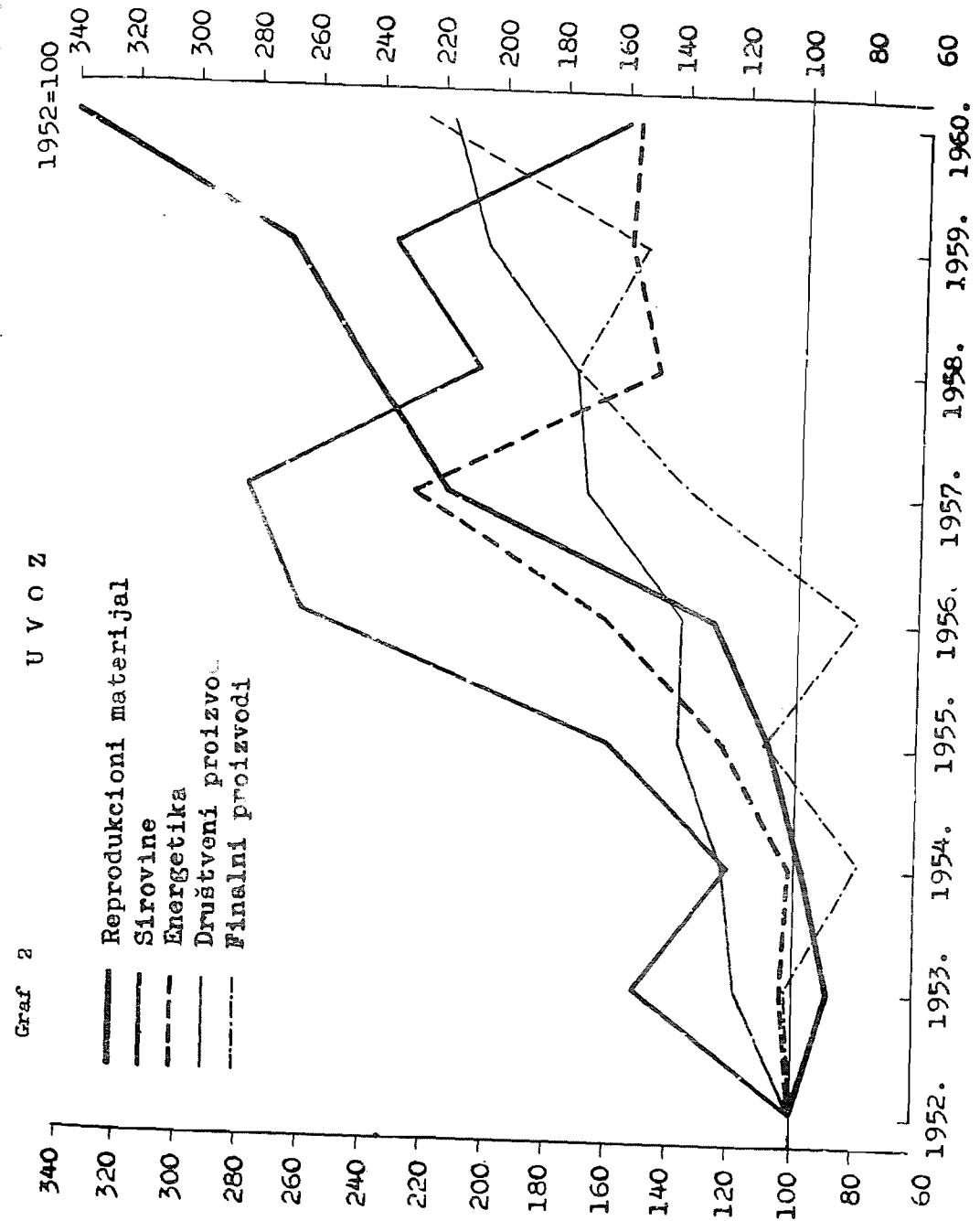
tenzivnije forsiramo domaću proizvodnju reproduktionog materijala i razvoj mašinogradnje.

Prema tome po dinamici povećanja uvoza na prvo mesto dolazi reproduktioni materijal, zatim finalni proizvodi, i najzad, uvoz sirovina i energetike. /Vidi grafikon br. 2./

A sada da vidimo kakvo je bilo kretanje uvoza u okviru posmatranih komponenata i eventualne neke karakteristike uvoza po godinama.

U okviru sirovina zabeležen je veći uvoz poljoprivrednih proizvoda odnosno hrane i to u nerodnim godinama, a naročito u 1953. i 1956. godini. Tako u 1953. godini zbog većeg uvoza hrane imamo smanjenje uvoza reproduktionog materijala i to proizvoda metalurgije i ostale preradivačke industrije za blizu 20 %, a uvoz nekih proizvoda za široku potrošnju se smanjuje za oko 13 %. Sličnu situaciju imamo i u 1956. godini, kada se uvoz proizvoda tekstilne industrije, kože i obuće smanjuje za oko 25 % u odnosu na prethodnu godinu. Medjutim, u godinama kada je povećana poljoprivredna proizvodnja omogućavala veće smanjenje uvoza hrane javlja se veći uvoz u ostalim granama. Tako se u 1954. godini uvoz proizvoda hemijske industrije povećao za preko 20 % a uvoz proizvoda rudarstva za 11 %. Dotle u 1957. i 1958. godini uvoz raste po svim privrednim grupacijama izuzev kod poljoprivrede. Imamo naročito veliki porast uvoza veštačkog đubriva i poljoprivredne opreme. Sličnu strukturu uvoza imamo i u 1959. i 1960. godini. U okviru sirovina izuzetno veliki porast uvoza od 1953-1960. godine zabeležen je kod rudarstva, tj. raste prosečno 17,9 % godišnje a posebno od 1957. godine. Ovako veliki porast uvoza javlja se usled mnogo većih potreba za kamenim ugljem nego što je obezbeđivala domaća proizvodnja.

U okviru reproduktionog materijala uvoz proizvoda hemijske industrije raste čak po stopi od 20,5 % godišnje, što znači za 1 % brže od same proizvodnje. Ovo je verovatno bilo nužno obzirom da je naša hemijska industrija još sasvim mlada grana i da pored njenog brzog porasta nije mogla zadovoljiti naše potrebe u preradivačkoj industriji. Uvoz proizvoda metalur-

je je nešto blaži tj. raste 13,9 % godišnje dok je njena domaća proizvodnja rasla 17,2 % godišnje.

Kod finalnih proizvoda naročito veliki porast uvoza imamo kod mašinogradnje gde je prosečna godišnja stopa 11,9 % ali je još uvek manja od stope porasta proizvodnje koja je 15,4 % godišnje.

Ako sada rezimiramo ukupna kretanja uvoza možemo zaključiti sledeće:

Prvo, apsolutan porast uvoza zabeležen je kod svih privrednih grupacija. Medjutim, dinamika uvoza je neujednačena po komponentama, ali je ona prilično srazmerna sa dinamikom proizvodnje. Jedino uvoz proizvoda rudarstva, hemijske industrije i ostale preradivačke industrije je po dinamici veći od same njihove proizvodnje. Dotle kod svih ostalih privrednih grupacija uvoz je manji po dinamici od proizvodnje. Javlja se i neujednačena dinamika uvoza po godinama. Uvoz reproduktionog materijala i finalnih proizvoda od 1952-1956. godine je po dinamici znatno manji nego u periodu od 1957-1960. godine. Medjutim, dinamika uvoza sirovina i proizvoda energetike je suprotna. Od 1952-1956. godine uvoz sirovina i proizvoda energetike naglo raste s tim što od 1957-1960. godine ima oštru tendenciju smanjenja.

Ova neujednačena dinamika uvoza izazvala je veće strukturne promene u uvozu od 1952-1960. godine.

b/ Struktura uvoza

Promene u strukturi privrede dovele su i do promena u strukturi uvoza što vidimo iz tabele 4.

/vidi tabelu br. 4 na str.25 /

Ovde se promene u strukturi uvoza javljaju u smislu namene i upotrebe. Povećava se uvoz predmeta reproduktione proizvodnje, tako da njihovo učešće u ukupnom uvozu raste od 20,5 % u 1952. na 30,6 % u 1960. godini. Ovako veliko povećanje učešća uvoza reproduktionog materijala bilo je nužno da bi se obezbedilo potpuno korišćenje postojećih rekonstruisanih i novih kapaciteta. Nasuprot reproduktionom materijalu, učešće si-

Tabela 4

Struktura robnog uvoza

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.
Ukupan uvoz	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sirovine	21,4	29,4	27,5	28,3	40,7	31,4	22,9	25,8	14,9
Poljoprivreda	18,0	24,0	20,4	19,8	30,9	21,4	16,3	19,5	9,5
Šumarstvo	0,2	0,2	0,3	0,4	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Rudarstvo	3,2	5,2	6,8	8,1	9,6	9,8	6,5	6,3	5,3
Energetika	9,7	9,1	10,4	9,8	11,6	11,5	7,4	7,8	6,6
Reprodukcionni materijal	20,5	16,3	21,5	18,1	18,9	23,1	26,0	28,4	30,6
Metalurgija	8,3	6,1	7,9	4,4	4,8	7,6	7,4	6,5	10,4
Hemijska industrija	5,3	5,2	7,3	7,8	7,8	8,2	11,2	12,7	10,3
Ostala preradivačka	6,9	5,0	6,3	5,9	6,3	7,3	7,4	9,2	9,9
Finalni proizvodi	48,4	45,2	40,6	43,8	28,8	34,0	43,7	37,9	47,9
Mašinogradnja	35,1	33,4	28,0	26,1	18,9	23,7	31,3	27,3	38,0
Tekstil,koža,obuća	6,4	5,1	6,1	7,5	5,0	4,6	4,5	4,1	4,7
Prehrambena i duvan	6,9	6,7	6,5	10,2	4,9	5,7	7,9	6,5	5,2

rovina u ukupnom uvozu naglo opada od 21,4 % u 1952. na 14,9 % u 1960. godini. Ovo se javlja usled većeg razvoja a naročito od 1957. godine onih privrednih grana koje se oslanjaju na domaće izvore sirovina kao što je obojena metalurgija, hemijska industrija i sl. A u većoj meri razvijali smo i domaću sirovinsku bazu, kao i racionalnije koristili postojeće sirovine. Najzad, za beležena je blaža tendencija smanjenja uvoza roba visokog stepena obrade, tako učešće uvoza finalnih proizvoda se smanjuje od 48,4 % u 1952. na 47,9 % u 1960. godini.

Od 1952-1960. godine po obimu najviše smo uvozili finalnih proizvoda i to oko 41 % u proseku od ukupnog uvoza, zatim dolazi uvoz sirovina sa 27 %, pa uvoz reprodukcionog materijala sa oko 23 %. Redosled ovih grupacija po obimu uvoza od 1952. na 1960. se izmenio. Sirovine po obimu uvoza su u 1952. godini dolazile na drugo mesto a u 1960. se pomeraju na treće mesto, a uvoz reprodukcionog materijala sa trećeg mesta u 1952. dolazi na drugo mesto u 1960. godini.

U okviru sirovina učešće uvoza poljoprivrednih proizvoda se smanjuje od 18,0 % u 1952. na 9,5 % u 1960. godini. Došlo je do osetnijeg smanjenja uvoza hrane usled pojačanja poljoprivredne proizvodnje a naročito od 1953. godine. Medjutim, porast učešća uvoza imamo kod rudarstva i to od 3,2 % u 1952. na 5,3 % u 1960. godini. Ovo povećanje uvoza izazvao je veći uvoz kamenog uglja i to sve do 1957. godine, a od 1957. pa do 1960. godine brže je porastao uvoz nemetalnih ruda, odnosno vatrostalne gline. Uvoz rude gvoždja je od 1956. do 1960. godine porastao u vrednosti od 250 miliona dinara na oko 700 miliona deviznih dinara. Dok u ranijim godinama uvoza rude gvoždja skoro nije ni bilo.

Učešće uvoza energetike u 1960. se smanjilo na 6,6 % u odnosu na 1952. godinu kada je bilo 9,7 %. Ovde je interesantno zapaziti stalno povećanje učešća uvoza proizvoda energetike od 1952. pa do 1958. godine, tj. od 9,7 % pa do 11,5 % a kasnije učešće brzo opada. Tu se ne radi o uvozu elektroenergije jer se ona nije uvozila već uvoz uglja i nafte u preradjenom i nepreradjenom obliku.

U okviru reprodukcionog materijala učešće uvoza svih privrednih grupacija raste u 1960. u odnosu na 1952. godinu kako metalurgije od 8,3 %, na 10,4 %, hemijske industrije od 5,3 % na 10,3 %, tako i ostale preradivačke industrije od 6,9 % na 9,9 %. To je razumljivo ako imamo na umu sve veće potrebe naše privrede za uvozom takvih reprodukcionih materijala koji su rezultat višeg stepena industrijske prerade, a sami još nismo u stanju da ih proizvodimo.

U okviru finalnih proizvoda učešće uvoza proizvoda prehrambene industrije, industrije duvana, tekstila, kože, odeće i obuće, se postepeno smanjuje od 1952. pa do 1960. godine. Medjutim, učešće uvoza proizvoda mašinogradnje raste od 35,1 % u 1952. na 38,0 % u 1960. godini. Do ovog povećanja dolazi najviše od 1958. godine i to kod proizvoda za široku potrošnju, kao što su: šivaće mašine, motocikli, bicikli, mašine za pranje rublja, satovi i sl. Dotle uvoz proizvoda industrije kože i obuće od 1956. godine pa nadalje se potpuno eliminiše, kao i proizvoda industrije duvana.

Iz prethodne analize promena strukture uvoza jasno se ocrtavaju dva perioda u politici uvoza. Od 1952. pa do 1956. godine učešće uvoza raste i to proizvoda: poljoprivrede, metalurgije, tekstila, kože i obuće, prehrambene industrije i industrije duvana, a od 1957-1960. njihovo učešće opada. Od 1952-1957. učešće uvoza raste kod proizvoda šumarstva, rudarstva i energetike, dok od 1958-1960. naglo opada. Dotle učešće uvoza proizvoda mašinogradnje, hemijske industrije i proizvoda ostale preradivačke industrije od 1952-1960. godine se povećava u celom periodu.

Iz ovoga možemo donekle zaključiti i neke daljnje tendencije u kretanju uvoza.

Brz uspon privrede zahtevaće i dalje povećanje ukupnog uvoza. Uvoz opreme zauzimaće istaknuto mesto radi izgradnje novih kapaciteta kao i radi obnove i rekonstrukcije postojećih. Prošireni kapaciteti zahtevaće i obimniji uvoz sirovina u cilju potpunijeg korišćenja. Dotle brži razvoj poljoprivrede treba da dovede do smanjenja uvoza hrane.

Promene u dinamici i strukturi proizvodnje i uvoza izazvale su i veće promene u strukturi našeg izvoza.

3. Izvoz

a/ Dinamika izvoza

Zemlje koje teže naglom privrednom razvoju, kao što je Jugoslavija, ispoljavaju tendenciju postojanja većeg deficita platnog bilansa. Na izvesno povećanje deficita našeg platnog bilansa naročito do 1957. godine uticalo je veliko učešće investicione potrošnje, često podbacivanje poljoprivredne proizvodnje, kao i veliki rashodi za narodnu odbranu. Time je bio znatno smanjen i naš izvozni potencijal. Jugoslavija je do nedavna spadala u red zemalja sa najmanjim izvozom, koji je bio oko 15 dolara po glavi stanovnika. Sa većom orijentacijom naše proizvodnje na izvoz, naročito od 1957. godine, situacija se popravila. Neke karakteristične promene u dinamici izvoza možemo videti iz tabele 5.

/Vidi tabelu 5 na str.29/

Vidimo da je izvoz bio podležan čestim i veoma osetnim fluktuacijama, a naročito izvoz sirovina, i da je dinamika izvoza po pojedinim grupacijama različita. /vidi grafikon br. 3/

Najveća stopa rasta izvoza zabeležena je kod finalnih proizvoda i to naročito kod mašinogradnje, zatim po dinamici izvoza dolazi reprodukcioni materijal sa stopom od 10,9 % i najzad izvoz sirovina sa stopom od 2,2 % prosečno godišnje. U okviru reprodukcionog materijala najbržu stopu rasta izvoza ima ostala prerađivačka industrija, odnosno raste za 15,3 % godišnje. Tako imamo stalan porast učešća proizvoda višeg stepena obrade u našem izvozu a time i jedinica izvezeno robe dobija veću vrednost. Kod mašinogradnje se u 1959. i 1960. godini javljaju izuzetno veliki indeksi porasta izvoza usled naglog porasta izvoza bakarnih odlivaka i otkivaka. Sirovine pak imaju najmanju stopu rasta izvoza, jer pored blaže dinamike njene proizvodnje, novosagrađeni preradivački kapaciteti zahtevali su veće sirovine, što se odrazilo na relativno smanjenje izvoza. Usled većeg razvoja onih grana za čije proizvode

Tabela 5

Indeksi robnog izvoza

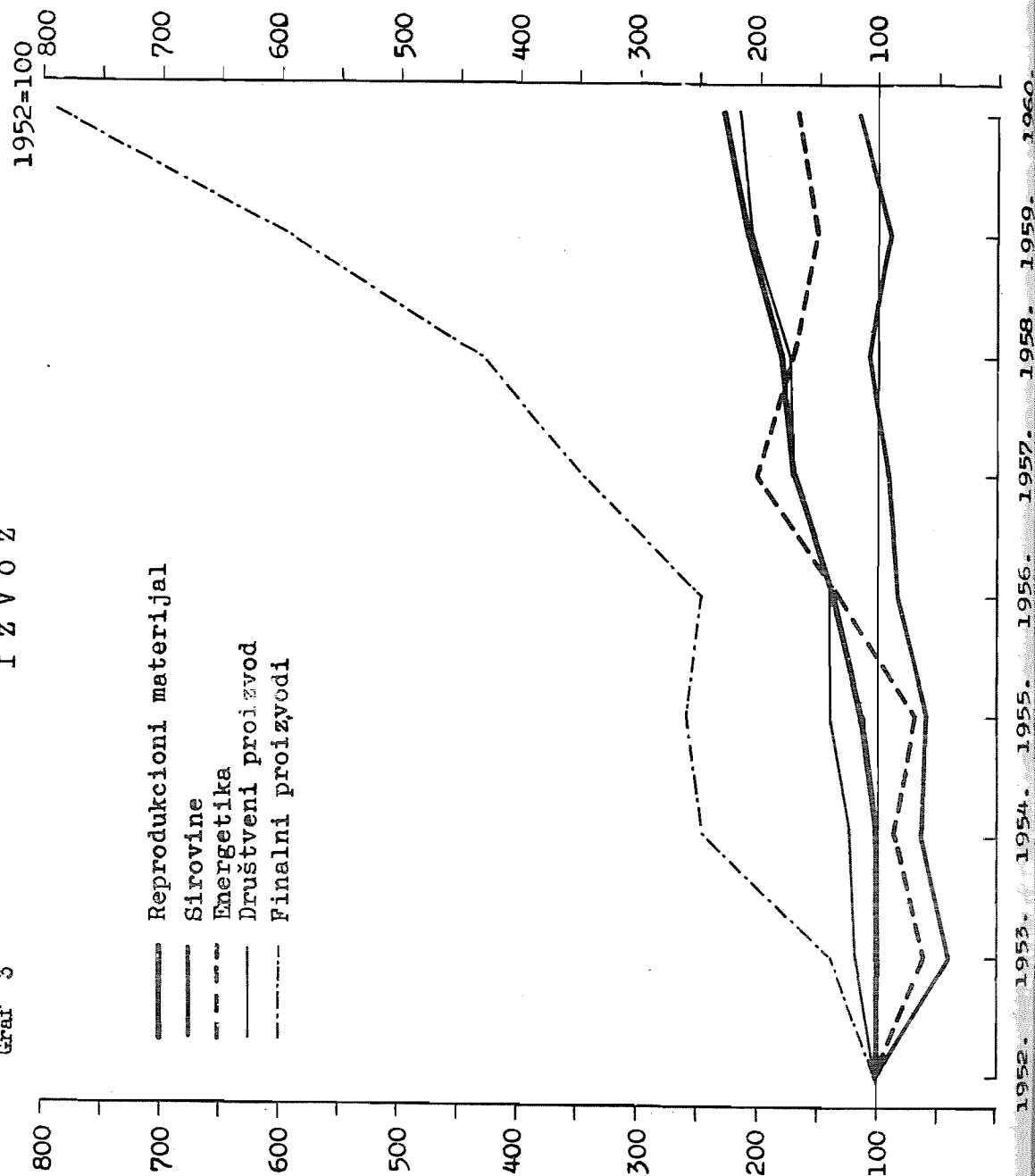
1952=100

Ø stope 1/
1952-1960.

	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	Ø stope 1/ 1952-1960.
Ukupan izvoz	80	101	108	129	160	178	204	243	11,7
Sirovine	42	66	63	87	93	109	93	117	2,0
Poljoprivreda	34	65	53	81	88	115	99	130	3,3
Šumarstvo	72	85	101	133	139	103	81	70	- 4,4
Rudarstvo	68	60	93	91	93	81	66	81	- 2,6
Energetika	62	85	69	131	202	173	150	166	6,6
Reprodukcioni materijal	101	100	115	138	173	181	213	229	10,9
Metallurgija	71	69	92	118	131	114	111	141	4,4
Hemijska industrija	108	111	147	170	208	181	191	277	13,6
Ostala preradivačka	131	131	132	152	210	251	324	311	15,3
Finalni proizvodi	136	244	256	249	348	430	595	793	29,6
Mašinogradnja	100	286	179	193	320	619	1.294	1.774	50,8
Tekstil, koža, obuća	292	421	407	436	647	547	699	879	31,2
Prehrambena i duvan	73	129	175	155	196	250	252	337	16,4

1/ Stope su računane kao geometrijske sredine na bazi prve i poslednje godine.

Graf 3 I Z V O Z

postoji ekspanzirajuće svjetsko tržište - prvenstveno proizvoda obojene metalurgije, elektroindustrije, drvne, hemijske, prehrambene i duvanske industrije, kao i mašinogradnje, - dolazi do većeg porasta izvoza finalnih proizvoda i reprodukcionog materijala. Među tim, relativno smanjenje izvoza imamo kod šumarstva i rudarstva, i to posebno od 1957. godine. Naročito opada izvoz četinarske rezane gradje.

A sada da vidimo neke karakteristike kretanja izvoza po godinama.

U 1953. godini u odnosu na 1952. izvoz poljoprivrednih proizvoda je opao za preko 60 % a naročito izvoz žitarica i žive životinje. Dotle izvoz riba, duvana, voća i povrća je čak i porastao. Radi smanjenja izvoza poljoprivrednih proizvoda došlo je automatski do smanjenja uvoza reprodukcionog materijala kako bi se održala ravnoteža u bilansu plaćanja. Povećani izvoz u 1953. godini zabeležen je kod ostale preradivačke industrije, tekstilnoj i drvenoj industriji, kao i u hemijskoj industriji. Ovaj izvoz je omogućio veće korišćenje kapaciteta i veću zaposlenost, a uticao je i na porast cena u zemlji. Cene izvoznih proizvoda porasle su za oko 24 %.

U 1954. godini povećan je izvoz poljoprivrednih proizvoda za oko 92 %, od toga izvoz mesa za preko pet puta. Kod rudarstva je naglo opao izvoz kamenog uglja, hroma i hromnog koncentrata, tj. za blizu 90 % u odnosu na prethodnu godinu. Ali zato raste izvoz žive za 94 % i izvoz cinka za oko 22 %. Izvoz proizvoda metalurgije i ostale preradivačke industrije opada a izvoz proizvoda hemijske industrije raste za 3 %. Naročito veliki izvoz u 1954. zabeležen je kod industrije tekstila, kože i obuće oko 45 %, prehrambene industrije i industrije duvana za oko 78 %, kao i mašinogradnje za blizu tri puta prema 1953. godini. Nesredjeno domaće tržište u 1955. godini ometalo je veći izvoz. Zatim usled nerodne 1954. godine, javlja se u 1955. godini smanjenje izvoza poljoprivrednih proizvoda za oko 20 %. Smanjenje izvoza u 1955. godini imamo i kod proizvoda energetike za 19 %, kod mašinogradnje 37 %, a proizvoda industrije tekstila, kože, obuće za 3 % u odnosu na prethodnu godinu. U svim ostalim oblastima za-

beležen je porast izvoza, naročito proizvoda prehrambene industrije i industrije duvana za oko 35 %.

U 1956. godini je jedino kod rudarstva, prehrambene i duvanske industrije došlo do smanjenja izvoza za oko 10 %. Medjutim, kod svih ostalih privrednih grupacija zabeležen je znatan porast izvoza. Naročito veliki porast izvoza zabeležen je kod proizvoda energetike za 90 %, zatim poljoprivrednih proizvoda za 55 % - najviše kukuruza i svežeg voća. Veći izvoz omogućen je puštanjem u pogon novih kapaciteta. U hemijskoj industriji povećan je izvoz kaustične i amonijačne sode i to najviše iz novih kapaciteta.

Medjutim, u 1957. godini kod svih privrednih grupacija zabeležen je porast izvoza a naročito proizvoda mašinogradnje 66 %, tekstilne industrije i industrije kože i obuće za 48 %, a izvoz prehrambenih proizvoda za oko 26 %.

Veće investiciono ulaganje za rekonstrukciju i racionalizaciju izvozno orijentiranih grana dovelo je u 1958. godini do povećanog izvoza proizvoda mašinogradnje i ostale preradivačke industrije. Dotle je kod eksploatacije šuma, rudarstva, energetike, metalurgije, hemijske industrije i industrije kože, obuće i odeće, zabeležen pad izvoza.

U 1959. godini imamo smanjenje izvoza kod svih vrsta sirovina za oko 15 %, proizvoda energetike za 14 % i metalurgije za 3 %. Dotle izvoz proizvoda mašinogradnje raste čak za 109 % u odnosu na prethodnu godinu. Porast izvoza u 1959. godini imamo i kod proizvoda hemijske industrije, ostale preradivačke, tekstilne, prehrambene i duvanske industrije.

U 1960. godini zabeleženo je povećanje izvoza u svim oblastima izuzev kod eksploatacije šuma i ostale preradivačke industrije, gde je izvoz nešto smanjen, u odnosu na 1959. godinu. Iz ovoga vidimo da veću trajniju perspektivu u izvozu imaju proizvodi obojene metalurgije, elektroindustrije i hemijske industrije. Ovde je interesantno videti i odnos između dinamike izvoza i uvoza, kao i između dinamike izvoza i proizvodnje. U ukupnoj privredi izvoz raste brže i od uvoza kao i od proizvodnje, što je doprinelo izvesnom smanjenju defici-

ta platnog bilansa. Medjutim, kad posmatramo po strukturi, vidimo da je i dinamika izvoza sirovina i reprodukcionog materijala prilično manja od dinamike uvoza i proizvodnje sirovina i materijala. Najveća razlika javlja se kod metalurgije, gde je izvoz rastao prosečno za 4,4 % godišnje, a uvoz čak 13,9 % godišnje. Razlog moramo tražiti u naročito povećanoj domaćoj potrošnji.

Prema tome glavna stavka u našem izvozu u celom posmatranom periodu je reprodukcioni materijal, čiji izvoz od 1954-1957. godine raste ubrzano. Od 1957 - 1960. izvoz reprodukcionog materijala raste nešto blaže nego u prethodnom periodu. Na drugo mesto po obimu izvoza od 1952-1957. godine dolaze sirovine, a od 1957. dolaze finalni proizvodi. Kako izvoz finalnih proizvoda raste mnogo brže od svih ostalih komponenata to možemo očekivati da će u dosta kratkom roku prvo mesto po obimu izvoza zauzeti finalni proizvodi. Isto tako izvoz finalnih proizvoda raste blizu dva puta brže od same proizvodnje finalnih proizvoda.

b/ Struktura izvoza

Velika investiciona izgradnja, brz razvoj reprodukcione proizvodnje i zaostajanje proizvodnje sirovina, utiče na veću izmenu strukture izvoza.

U periodu 1952-1960. godine po obimu najviše smo uvezili finalnih proizvoda, a izvezili reprodukcionog materijala. Samu strukturu izvoza po godinama možemo videti iz tabele 6.

/vidi tabelu br. 6 na str.34/

Postoji stalna tendencija bržeg porasta izvoza proizvoda visoke prerade od proizvoda obične prerade i neobradjenih proizvoda. Tako se učešće finalnih proizvoda povećalo od 10,5 % u 1952. na 34,4 % u 1960. godini, gde je najveći skok napravila mašinogradnja. Medjutim, učešće sirovina u izvozu stalno opada i u 1960. iznosi svega 19,4 %, od ukupnog izvoza. Dotle učešće izvoza reprodukcionog materijala do 1958. ima tendenciju porasta od 47,5 % u 1952. do 51,4 % u 1958., ali se do 1960. godine učešće smanjilo na 45,0 %. Ovakve strukturne promene izvoza jasno nam pokazuju da

Tabela 6

Struktura robnog izvoza

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.
Ukupan izvoz	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sirovine	40,2	21,2	26,2	23,4	27,2	23,4	24,6	18,3	19,4
Poljoprivreda	30,7	13,0	19,7	14,9	19,3	16,8	19,8	15,0	16,4
Šumarstvo	3,7	3,3	3,1	3,5	3,8	3,2	2,1	1,5	1,1
Rudarstvo	5,8	4,9	3,4	5,0	4,1	3,4	2,6	1,8	1,9
Energetika	1,8	1,4	1,5	1,2	1,8	2,3	1,7	1,3	1,2
Reprodukcioni materijal	47,5	59,6	47,0	50,5	50,8	51,4	48,3	49,7	45,0
Metalurgija	21,9	19,2	14,9	18,6	20,0	17,9	14,0	12,0	12,8
Hemijska industrija	4,6	6,2	5,1	6,3	6,1	6,0	4,7	4,4	5,3
Ostala preradivačka	21,0	34,2	27,0	25,6	24,7	27,5	29,6	33,3	26,9
Finalni proizvodi	10,5	17,8	25,3	24,9	20,2	22,9	25,4	30,7	34,4
Mašogradnja	0,1	2,6	5,9	3,4	3,1	4,2	7,2	13,2	15,2
Tekstil, koža, obuća	2,1	7,6	8,7	7,9	7,1	8,5	6,5	7,2	7,6
Prehrambena i duvan	8,3	7,6	10,7	13,6	10,0	10,2	11,7	10,3	11,6

smo se od jedne agrarne zaostale zemlje u vrlo kratkom roku pretvorili u srednje industrijski razvijenu zemlju.

Iz ovoga vidimo veće strukturne promene izvoza u smislu brzog porasta izvoza finalnih proizvoda a smanjenje izvoza sirovina i reprodukcijonog materijala.

A sada da vidimo neke promene u izvozu u okviru pojedinih posmatranih komponenata. Učešće izvoza poljoprivrednih proizvoda prilično varira po godinama usled već poznate neujednačenosti poljoprivredne proizvodnje. Usled jako rodne 1951. godine u 1952. godini poljoprivreda učestvuje u izvozu sa 30,7 %. U 1953. godini usled loše 1952. godine poljoprivreda učestvuje samo sa 13,0 % u ukupnom izvozu. Ipak izvesno povećanje izvoza poljoprivrednih proizvoda u uslovima stagniranja poljoprivredne proizvodnje i veće potrošnje prehrambenih proizvoda, bilo je moguće usled većeg uvoza hrane. Prosečna godišnja seča šuma se od 1952. godine brzo smanjuje, a to je dovelo i do smanjenja učešća izvoza šumarstva od 3,7 % u 1952. na 1,1 % u 1960. godini. Istā stvar se javlja i kod izvoza proizvoda rudarstva, gde se učešće smanjilo od 5,8 % u 1952. na 1,9 % u 1960. godini. To ne znači da se sama proizvodnja ruda smanjivala, već su domaće potrebe mnogo brže rasle od same proizvodnje pa se i izvoz ruda naglo smanjivao.

U okviru izvoza reprodukcijonog materijala jedino proizvodi ostale preradivačke industrije imaju tendenciju povećanja učešća od 21,0 % u 1952. na 27 % u 1960. godini. Učešće hemijske industrije u izvozu povećalo se na 6 % u 1958. u odnosu na 4,6 % u 1952. godini. Medjutim, u poslednje tri godine učešće hemijske industrije u izvozu opada tako da u 1960. godini ona učestvuje sa 5,3 %. Izvoz proizvoda metalurgije do 1957. postepeno raste a od 1957. pa nadalje učešće metalurgije u izvozu se naglo smanjuje. Ovo smanjenje učešća u metalurgiji javlja se usled znatno sporije dinamike njenog izvoza nego što je bila dinamika ukupnog izvoza. Izvoz obojene metalurgije pokazuje od 1956. godine tendenciju opadanja usled smanjenja izvoza bakra ali zato raste izvoz valjanog materijala crne metalurgije.

Nasuprot smanjenju učešća izvoza proizvoda metalurgije, hemijske industrije, poljoprivredne, šumarstva i rudarstva imamo naglo povećanje učešća izvoza

proizvoda mašinogradnje, tekstila, kože, obuće, prehrambene i duvanske industrije. Kod mašinogradnje je interesantno zapaziti veliko povećanje učešća u 1959. i 1960. godini. Ovo se javlja usled naglog povećanja izvoza bakarnih odlivaka i otkivaka tj. raste od 2 miliona u 1958. na preko 2 milijarde dinara u 1960. godini. Inače učešće mašinogradnje u izvozu raste od 0,1 % u 1952. na 15,2 % u 1960. godini. Prehrambena industrija i industrija duvana povećava svoje učešće u izvozu od 8,3 % u 1952. na 11,6 % u 1960. godini.

Proces izmene strukture industrijskog izvoza u smislu sve većeg izvoza proizvoda preradivačke industrije koji se javlja u poslednjim godinama, dovodi da naš izvoz reprodukcione proizvodnje sve više zavisi od uvoza, jer je dinamika uvoza reprodukcionog materijala brža od dinamike domaće proizvodnje reprodukcionog materijala, kao i njihov relativni udeo.

Na osnovu utvrdjenih kretanja proizvodnje, uvoza i izvoza, možemo sagledati i osnovne tendencije kretanja potrošnje u zemlji. Naime, određene strukturne promene u proizvodnji zahtevale su promene u uvozu, a to se odrazilo i na promenu strukture izvoza a samim tim i na strukturu potrošnje.

4. Potrošnja

a/ Dinamika potrošnje

Ovde pod potrošnjom podrazumevamo ukupna utrošena sredstva bilo iz domaće proizvodnje ili iz uvoza. Kad ukupnoj domaćoj proizvodnji dodamo uvoz dobijamo ukupno raspoloživa sredstva iz tekuće proizvodnje. Medjutim, kada od ukupno raspoloživih sredstava oduzmemo izvoz, dobijamo ukupna sredstva koja smo utrošili u zemlji, odnosno ukupnu domaću potrošnju.

Dinamika potrošnje po komponentama je prilično izdiferencirana. Ovde je interesantno videti odnos između dinamike i strukture proizvodnje i potrošnje. Time vidimo stepen ovladavanja proizvodnje za domaće potrebe, kao i koji je proizvodni sektor u pogledu potrošnje najviše zavisao od uvoza.

Dinamiku potrošnje pokazuje nam tabela 7.

Tabela 7

Indeksi ukupne domaće potrošnje i njenih komponenti

	1952. = 100								
	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.	Ø stopa 1/ 1952-1960.
Ukupna potrošnja	120	119	144	147	185	189	218	237	11,3
Sirovine	137	121	148	140	183	158	204	183	7,5
Energetika	104	118	140	162	190	188	209	226	11,6
Reprodukc. materijal	110	128	157	172	215	247	284	339	16,9
Finalni proizvodi	109	111	132	134	164	186	193	233	11,1

Najveću stopu rasta od 1952-1960. godine imamo kod potrošnje reprodukcionog materijala, tj. raste 16,9 % prosečno godišnje, što je u skladu sa dinamikom proizvodnje. Dotle dinamika potrošnje finalnih proizvoda i energetike je približno ista, raste oko 11 % godišnje. Medjutim, potrošnja sirovina raste nešto blažim tempom, oko 7,5 % prosečno godišnje /vidi grafikon br. 4/. Dotle, dinamika potrošnje po godinama je prilično ujednačena u odnosu na dinamiku proizvodnje. Po pravilu, dinamika potrošnje u većini komponentata je manja od dinamike proizvodnje. To vidimo iz tabele 8.

/Vidi tabelu br.8 na str.39/

Jedino dinamika potrošnje rudarstva, metalurgije i hemijske industrije je veća od dinamike same proizvodnje. To znači da je dinamika uvoza u ovim granama bila znatno veća nego dinamika izvoza, a to smo videli i iz prethodne analize uvoza i izvoza. Medjutim, sama dinamika nam ne govori mnogo. Značajniji su podaci o strukturi potrošnje, kao i udeo domaće proizvodnje i uvoza u potrošnji.

1/ Stope su računane na bazi eksponencijalnog trenda.

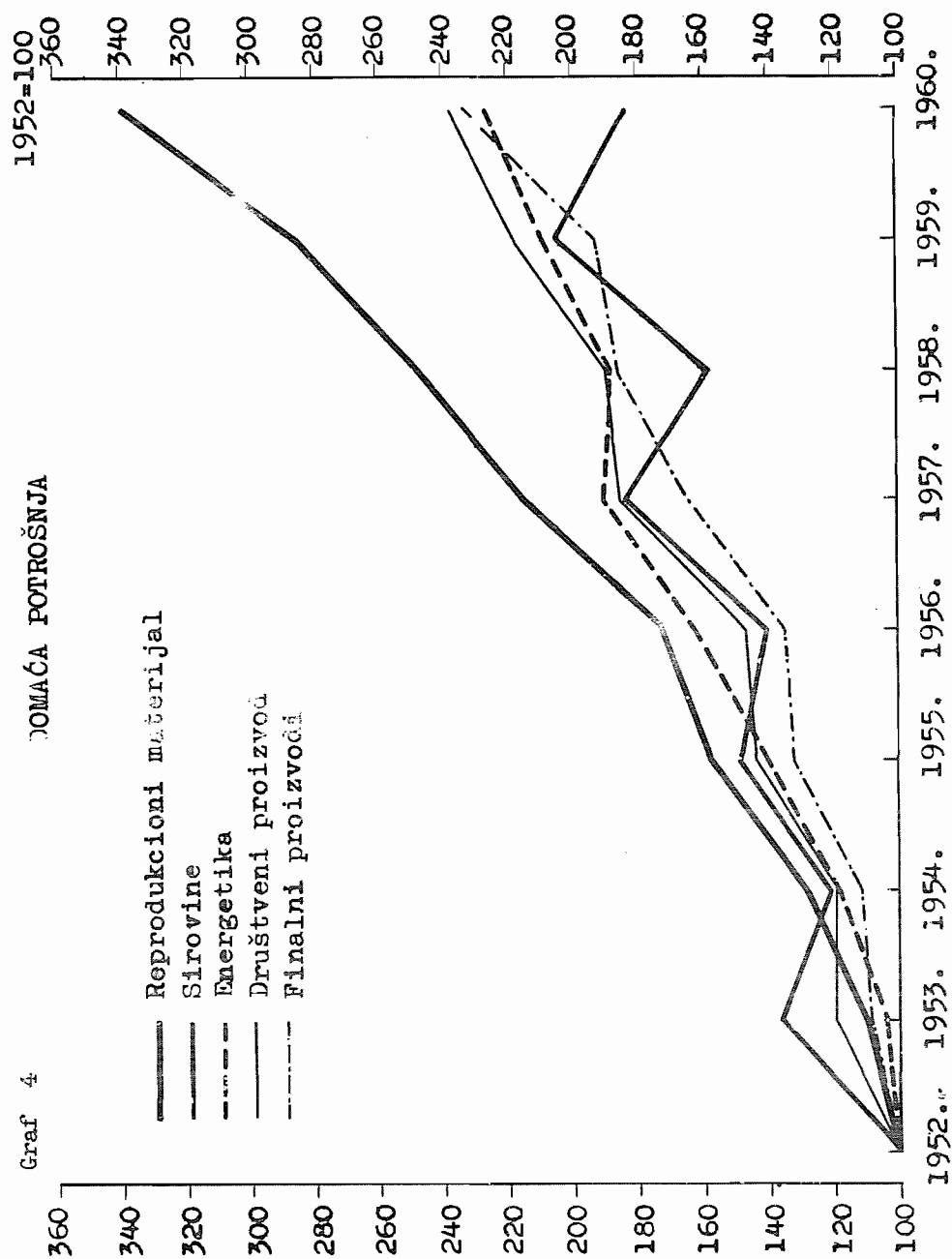

Tabela 8

Stope rasta proizvodnje i potrošnje 1952-60.

	Proizvodnja Ø stope ra- sta 1952-60.	Potrošnja Ø stope ra- sta 1952-60.
Ukupna privreda	9,8	11,3
Sirovine	7,6	7,5
- poljoprivreda	8,9	8,9
- šumarstvo	-0,8	-0,6
- rudarstvo	8,9	11,3
Energetika	12,4	11,6
Reprodukcionni materijal	15,3	16,9
- metalurgija	17,2	19,9
- hemijska industrija	19,9	21,0
- ostala preradjivačka	13,6	13,5
Finalni proizvodi	12,7	11,1
- mašinogradnja	15,4	12,5
- tekstil, koža, obuća	10,6	9,6
- prehrambena i duvan	12,8	11,2

Napomena: Stope su računane za grupe na bazi eksponencijalnog trenda a za podgrupe kao geometrijske sredine na bazi prve i poslednje godine.

b/ Struktura domaće potrošnje

Struktura potrošnje je daleko stabilnija nego struktura proizvodnje.

Strukturu domaće potrošnje od 1952-1960. godine pokazuje nam tabela 9.

/vidi tabelu br.9 na str.40/

Učešće potrošnje sirovina se blago smanjuje od 1952-1960. godine, a učešće potrošnje reprodukcionog materijala raste, odnosno za devet godina reprodukcionna potrošnja je povećala svoje učešće za oko 8 %. Učešće potrošnje finalnih proizvoda ostaje približno isto u celom periodu, oko 30 %. Potrošnja sirovina varira

Tabela 9

Struktura domaće potrošnje

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.
Privreda ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sirovine	38,0	43,7	38,7	39,1	36,3	37,8	31,8	35,5	29,4
Poljoprivreda	26,7	34,7	29,4	30,9	26,8	29,7	24,4	28,5	22,3
Šumarstvo	7,0	4,8	4,4	3,5	4,0	3,0	2,8	2,6	2,8
Rudarstvo	4,3	4,2	4,9	4,7	5,5	5,1	4,6	4,4	4,3
Energetika	7,6	6,6	7,5	7,4	8,4	7,8	7,6	7,3	7,2
Reprodukcioni materijal	21,9	20,1	23,6	23,9	25,7	25,5	28,6	28,5	31,5
Metalurgija	5,6	5,7	7,0	7,3	7,7	8,4	9,4	9,1	10,2
Hemijska industrija	3,0	2,7	3,5	3,8	4,5	4,4	5,6	6,0	5,9
Ostala preradivačka	13,3	11,7	13,1	12,8	13,5	12,7	13,6	13,4	15,4
Finalni proizvodi	32,5	29,6	30,2	29,6	29,6	28,9	32,0	28,7	31,9
Mašinogradnja	13,5	13,4	12,1	11,9	11,6	12,0	13,7	12,0	14,5
Tekstil, koža, obuća	12,9	9,8	11,7	11,5	11,7	10,6	11,4	10,6	11,3
Prehrambena i duvan	6,1	6,4	6,4	6,2	6,3	6,3	6,9	6,1	6,1

po godinama u zavisnosti od poljoprivredne proizvodnje. Ovde vidimo da poljoprivredna proizvodnja ima još uvek veliki uticaj na potrošnju ostalih komponenata. U 1953., 1955., 1957. i 1959. godini kada je porastao udeo poljoprivrede a time i udeo sirovina odmah se smanjuje relativan udeo reprodukcione i finalne potrošnje. Udeo potrošnje rudarstva zadržava se u proseku na oko 4 % u celom periodu. Dotle udeo potrošnje šumarstva se naglo smanjuje od 7,0 % u 1952. na 2,8 % u 1960. godini. Ovako veliko smanjenje udela domaće potrošnje proizvoda šumarstva došlo je većim delom zbog opadanja njene proizvodnje a porast uvoza proizvoda šumarstva bio je veoma blag.

Najveći porast udela u ukupnoj potrošnji imamo kod metalurgije i hemijske industrije. Domaća potrošnja metalurgije povećava udeo u ukupnoj potrošnji od 5 % u 1952. na 10 % u 1960. godini, a hemijska industrija od 3 % u 1952. na 6 % u 1960. godini. Dok se udeo potrošnje hemijske industrije povećao većim delom usled velikog uvoza, dotle se u metalurgiji povećao udeo usled snažnog porasta njene domaće proizvodnje.

U okviru potrošnje finalnih proizvoda sve komponente zadržavaju približno isto učešće od 1952-1960. godine.

Važan je i odnos između proizvodnje i domaće potrošnje. Tako je u 1955. godini domaća potrošnja bila za 2,1 % veća od proizvodnje a 1958. godine za 2,5 % /medjusektorska tabela za 1955., 1958./ . Za 1952. godinu nemamo tačnih podataka jer ne postoji medjusektorska tablica, ali indirektni obračun pokazuje da je deficit iznosio nešto ispod 2 %.

Odnos između strukture proizvodnje i strukture potrošnje pokazuje nam tabela 10.

/vidi tabelu br.10 na str.42/

Iz tabele strukturnih odnosa vidimo da jedino reprodukcione proizvodnja ima veće učešće od učešća reprodukcione potrošnje. Tako je i izvoz reprodukcione materijala po nivou bio veći od uvoza /tabela 16 i 17/, tj. proizvodnja reprodukcione materijala više je zavisila od izvoza nego od uvoza. Mada je reprodukcione proizvodnja rasla sporije tj. 15,3 % godišnje nego što je rasla reprodukcione potrošnja tj. 16,9 % godišnje, ona

Tabela 10

Struktura proizvodnje i domaće potrošnje

	Proizvodnja			Potrošnja		
	1952.	1956.	1960.	1952.	1956.	1960.
Ukupno	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Sirovine	41,2	34,7	30,6	38,0	36,3	29,4
- poljoprivreda	28,8	25,4	23,7	26,7	26,8	22,3
- šumarstvo	7,8	4,6	3,1	7,0	4,0	2,8
- rudarstvo	4,6	4,7	3,8	4,3	5,5	4,3
Energetika	6,6	7,2	6,7	7,6	8,4	7,2
Reprodukcion materijal	25,0	29,3	33,1	21,9	25,7	31,5
- metalurgija	7,0	9,4	10,5	5,6	7,7	10,2
- hemijska ind.	2,8	4,2	5,1	3,0	4,5	5,9
- ostala preradj.	15,2	15,7	17,6	13,3	13,5	15,4
Finalni proizvodi	27,2	28,8	29,6	32,5	29,6	31,9
- mašinogradnja	8,3	9,6	10,9	13,5	11,6	14,5
- tekstil,koža, obuća	12,7	12,3	11,9	12,9	11,7	11,3
- prehrambena i duvan	6,2	6,9	6,8	6,1	6,3	6,1

je ipak po obimu omogućavala i veći izvoz /tabela 17/. Medjutim, postoji očigledna tendencija da izvoz reprodukcionog materijala raste znatno sporije nego uvoz /tabela 13/, tako da je u 1960. godini izvoz bio još svega oko 11 milijardi deviznih dinara veći od uvoza /vidi tabele 16 i 17/.

Dalje, iako proizvodnja i potrošnja sirovina u celini rastu istim tempom, tj. po stopi od 7,5 % godišnje, proizvodnja sirovina je po obimu manja od potrošnje sirovina. Tako je i uvoz sirovina po obimu veći od izvoza, /tabela 16, 17/ tj. domaća potrošnja sirovina više zavisi od uvoza nego od izvoza.

Dinamika finalne proizvodnje je veća tj. finalna proizvodnja raste 12,7 % godišnje, nego dinamika potrošnje finalnih proizvoda, koja raste 11,1 %, ali je domaća finalna proizvodnja po obimu manja od finalne potrošnje. Samim time što je uvoz finalnih proizvoda po nivou dosta veći od izvoza /tabela 16, 17/, potrošnja finalnih proizvoda mnogo više zavisi od uvoza nego od izvoza.

U okviru sirovina, proizvodnja rudarstva od 1953. godine pa do 1960. ima manje učešće nego potrošnja proizvoda rudarstva. Ta razlika se sve više povećava naročito do 1958., /tabela 16,17/ znači da smo morali stalno povećavati uvoz ruda kako bi zadovoljili potrebe naše preradivačke industrije. Ovde se ne radi o nikakvoj stagnaciji proizvodnje ruda, već su relativne potrebe rasle brže od proizvodnje, tj. proizvodnja ruda raste 8,9 % godišnje, a potrošnja čak 11,3 % prosečno godišnje.

Sličnu situaciju imamo i kod hemijske industrije i mašinogradnje. Proizvodnja hemijske industrije je u 1952. godini učestvovala sa 2,8 % u ukupnoj proizvodnji a potrošnja hemijskih proizvoda sa 3,0 %. A u 1960. godini hemijska proizvodnja učestvuje sa 5,1% a potrošnja sa 5,9 %. Mnogo veće razlike javljaju se kod mašinogradnje. Njena proizvodnja u 1952. učestvuje sa 8,3 %, a potrošnja sa 13,5 %. Dok u 1960. godini proizvodnja mašinogradnje učestvuje sa 10,9 %, a potrošnja mašinogradnje sa 14,5 %. Medjutim, uvoz hemijskih proizvoda a naročito proizvoda mašinogradnje je po nivou znatno veći od izvoza /tabele 16, 17/ a razlika se sa godinama sve više povećava u korist uvoza. Ovo pokazuje da je domaća proizvodnja opreme i hemijskih proizvoda još uvek daleko manja nego što potrebe zahtevaju. Sa većom industrijalizacijom ovaj odnos se sve više smanjuje. Dolazi do većeg ovladavanja domaće proizvodnje opreme a time se zavisnost naše privrede od uvoza smanjuje. Pa i do sada dinamika proizvodnje mašinogradnje je bila veća od potrošnje. Proizvodnja mašinogradnje raste 15,4 %, a potrošnja proizvoda mašinogradnje 12,5 % godišnje.

Prema tome, uvoz proizvoda rudarstva, hemijske industrije, mašinogradnje i energetike je veći po

nivou od izvoza /tabele 16, 17/. Stoga bi u narednom periodu bilo nužno da dinamika proizvodnje ovih privrednih grupacija, bude znatno veća od dinamike proizvodnje ostalih komponenti. To bi omogućilo da se naš uvoz dosta smanji a time i zavisnost razvoja naše privrede od uvoza.

Ovde je interesantno još videti tendencije mijenjanja relativnih veličina domaće potrošnje, proizvodnje, uvoza i izvoza.

/vidi tabelu br.11 na str.45/

Tu se pojavljuju sledeće tendencije:

a/ Potrošnja sirovina sve više zavisi od domaće proizvodnje, a relativni značaj uvoza i izvoza sirovina opada.

b/ Potrošnja reproduktionog materijala svakako najviše zavisi od domaće proizvodnje, ali postoji tendencija da relativni značaj proizvodnje na potrošnju opada kao i značaj izvoza, a udeo uvoza u potrošnji raste.

c/ Potrošnja finalnih proizvoda sve više zavisi od domaće proizvodnje, a naročito raste relativni značaj izvoza u odnosu na potrošnju, dok uvoz zadržava skoro isti udeo.

Tako, finalna potrošnja dolazi na prvo mesto po zavisnosti od uvoza, zatim dolazi reproduktiona potrošnja, pa tek na treće mesto dolazi potrošnja sirovina. Dotle reproduktiona potrošnja u odnosu na sirovine i finalne proizvode, dolazi na prvo mesto po stepenu zavisnosti od izvoza.

Medjutim, zavisnost relativnog kretanja proizvodnje, uvoza, izvoza i potrošnje sirovina, reproduktionog materijala i finalnih proizvoda, od kretanja proizvodnje ukupne privrede, možemo videti iz prosečnih koeficijenata elastičnosti od 1952. do 1960. godine.

Tabela 11

Relativne veličine potrošnje, proizvodnje, uvoza i izvoza

	Sirovine		Reproduktioni materijal		Finalni proizvodi	
	1952.	1956. 1960.	1952.	1956. 1960.	1952.	1956. 1960.
Potrošnja	100,0	100,0 100,0	100,0	100,0 100,0	100,0	100,0 100,0
Proizvodnja	102,5	90,4 99,5	108,6	107,8 100,9	79,6	92,0 88,9
Uvoz	9,0	16,8 7,8	15,0	11,0 15,0	23,9	14,5 23,1
Izvoz	-11,5	- 7,2 - 7,3	-23,6	-18,8 -15,9	- 3,5	- 6,5 -12,0

5. Koeficijenti elastičnosti

Koeficijent elastičnosti nam pokazuje promenu funkcionalne veličine u procentima koja odgovara jedno-percentualnoj promeni nezavisno promenljive veličine. Ukoliko je koeficijent elastičnosti manji od jedinice kažemo da je funkcionalna veličina neelastična, a što je veći koeficijent od jedinice to je i veća elastičnost. Ovde konkretno posmatramo procentualni porast proizvodnje, uvoza, izvoza, potrošnje sirovina, reprodukcionog materijala i finalnih proizvoda, kad se društveni proizvod ukupne privrede poveća za jedan procenat. Ti koeficijenti od 1952-1960. godine su bili sledeći:

Tabela 12

Koeficijenti elastičnosti proizvodnje, izvoza, uvoza i domaće potrošnje s obzirom na promjene društvenog proizvoda

	Fizički obim pro- izvodnje	Izvoz	Uvoz	Potroš- nja
Sirovine	0,824	0,668	0,830	0,809
Energetika	1,220	1,192	0,760	1,145
Reprodukcion materijal	1,494	1,254	1,881	1,637
Finalni proizvodi	1,244	2,498	1,123	1,115

Kad društveni proizvod ukupne privrede poraste za 1 % onda reprodukciona proizvodnja poraste za 1,49 %, izvoz materijala za 1,25 %, uvoz reprodukcionog materijala za 1,88 %, a potrošnja materijala za 1,64 %. S obzirom na to da potrošnja materijala raste brže od proizvodnje to i uvoz materijala raste brže od izvoza. Samim tim i relativni udeo domaće proizvodnje materijala ima tendenciju opadanja na račun porasta udela uvoznog materijala. Ovakva tendencija je svakako privremenog karaktera, obzirom da u okviru proizvodnje najbrže raste reprodukcion materijal. Sličnu situaciju imamo i kod sirovina. Za jedan posto porasta proizvodnje ukupne privrede, proizvodnja sirovina raste za 0,82 %, izvoz si-

rovina za 0,67 %, a uvoz sirovina za 0,83 %, a potrošnja sirovina raste za 0,81 %. Prema tome i ovde udeo uvoza sirovina ima tendenciju bržeg porasta od porasta udela domaće proizvodnje sirovina. Medjutim, sa 1 % porasta društvenog proizvoda ukupne privrede najviše raste izvoz finalnih proizvoda tj. čak za 2,50 procenata. Znači da bilo kakva promena ukupne proizvodnje najviše se odražava na izvozu finalnih proizvoda. Sa jednoprocenatnim porastom ukupne proizvodnje, finalna proizvodnja raste za 1,24 %, uvoz za 1,12 %, a potrošnja finalnih proizvoda za 1,11 %. Tako relativni udeo izvoza finalnih proizvoda ima tendenciju mnogo bržeg porasta nego što ima sama proizvodnja ili uvoz finalnih proizvoda.

Iz ovoga možemo zaključiti sledeće:

a/ Kod potrošnje sirovina i reprodukcionog materijala imamo veći porast uvoza sirovina i materijala nego porast domaće proizvodnje sirovina i materijala.

b/ Kod potrošnje finalnih proizvoda i energetike imamo pak znatno veći porast domaće finalne proizvodnje i energetike nego porast uvoza finalnih proizvoda i proizvoda energetike.

Ovde je interesantan i odnos između porasta proizvodnje i porasta izvoza. Vidimo da je jedino kod finalnih proizvoda izvoz rastao brže od proizvodnje. Dotle izvoz sirovina, reprodukcionog materijala i proizvoda energetike je rastao sporije od same njihove proizvodnje.

A sada da vidimo relativan odnos između sirovina, reprodukcionog materijala i finalnih proizvoda u odnosu na društveni proizvod ukupne privrede. I kod proizvodnje, uvoza i potrošnje, reprodukcion materijal ima najveći porast. To je razumljivo ako imamo na umu da je reprodukciona proizvodnja bila najslabije razvijena i kod nagle industrijalizacije nužno se ispoljava baš takva tendencija. Finalni proizvodi dolaze na drugo mesto po dinamici po proizvodnji, uvozu i potrošnji. A najveći porast izvoza zabeležen je kod finalnih proizvoda. To je sasvim suprotna tendencija od kretanja izvoza pre rata. Dok smo ranije većinom izvozili sirovine sada idemo na naglo povećanje izvoza fi-

nalnih proizvoda. Što se tiče sirovina, njihov relativni značaj opada što je u skladu sa opadanjem udela poljoprivrede u ukupnoj proizvodnji. Prema tome, promene dinamike ukupne privrede po intenzitetu odražavale su se na posmatrane komponente ovim redosledom:

1. Izvoz finalnih proizvoda
2. Uvoz reprodukcionog materijala
3. Domaću potrošnju reprodukcionog materijala
4. Proizvodnju reprodukcionog materijala
5. Izvoz reprodukcionog materijala
6. Proizvodnju finalnih proizvoda itd.

Medjutim, promena dinamike ukupne privrede najmanje ima uticaja na izvoz sirovina, zatim na uvoz proizvoda energetike, na domaću potrošnju i proizvodnju sirovina itd.

Na bazi utvrđenih kretanja proizvodnje, uvoza, izvoza, potrošnje sirovina, reprodukcionog materijala i finalnih proizvoda možemo izvući određeni zaključak u pogledu tendencije menjanja strukture u posmatranom periodu.

IV. Zaključci

U svakoj privredi postoji određeni strukturalni odnos između proizvodnje sirovina, reprodukcionog materijala i finalnih proizvoda. Ovaj odnos zavisi od niza objektivnih i subjektivnih faktora koji deluju u konkretnoj zemlji. Pored stepena razvijenosti zemlje kao najvažnijeg faktora, na ovaj odnos deluju prirodni uslovi, akumulativna sposobnost itd. U agrarnim i slabo industrijski razvijenim zemljama, kao što je bio slučaj u predratnoj Jugoslaviji, najjače je razvijena sirovinska baza i donekle neke grane lake industrije. To se odražava i na samoj strukturi izvoza i uvoza. Tako smo u staroj Jugoslaviji kao agrarno zaostala zemlja skoro isključivo izvozili sirovine u nepreradjenom ili u polupreradjenom stanju. Dok smo uvozili većim delom proizvode višeg stepena obrade. Prema tome, najslabije je bila razvijena reprodukcionalna proizvodnja. Ali sa brзом industrijalizacijom zemlje posle oslobodjenja, reprodukcionalna proizvodnja dobija najveću stopu rasta, a time se

menja i struktura uvoza, izvoza i potrošnje. Već 1952. godine na reprodukcionalni materijal otpadalo je oko jedna četvrtina od ukupne proizvodnje. Dok je pedeset posto od celokupnog izvoza iznosio reprodukcionalni materijal.

Tendencija brzog porasta reprodukcionalne proizvodnje kao i njenog izvoza nastavlja se i od 1952-60. godine. To nam pokazuju prosečne stope rasta proizvodnje, uvoza, izvoza i potrošnje, u tabeli 13.

Tabela 13

Prosečne godišnje stope porasta od 1952-60.

	Proizvodnja	Izvoz	Uvoz	Potrošnja
Privreda - ukupno	11,5	11,7	10,8	11,3
Sirovine	7,6	2,0	5,9	7,5
Poljoprivreda	8,9	3,3	2,4	8,9
Šumarstvo	-0,8	-4,4	2,8	-0,6
Rudarstvo	8,9	-2,6	17,9	11,3
Energetika	12,4	6,6	5,7	11,6
Reprodukcionni materijal	15,3	10,9	16,5	16,9
Metalurgija	17,2	4,4	13,9	19,9
Hemijska industrija	19,9	13,6	20,5	21,0
Ostala preradivačka	13,6	15,3	15,9	13,5
Finalni proizvodi	12,7	29,6	10,7	11,1
Mašinogradnja	15,4	50,8	11,9	12,5
Tekstil, koža	10,6	31,2	6,5	9,6
Prehramb.i duvan	12,8	16,4	7,0	11,2

Napomena: Obuhvaćena je samo robna proizvodnja i potrošnja po domaćim cenama. Uvoz i izvoz računat u deviznim dinarima. Stope su računate kod proizvodnje i potrošnje za grupe na bazi ekspanzionalnog trenda a za podgrupe, kao i kod uvoza i izvoza, kao geometrijske sredine na bazi prve i poslednje godine.

Iz tabele vidimo da je po dinamici proizvodnje, po dinamici uvoza i potrošnje, reprodukcioni materijal dolazio na prvo mesto. To se javlja usled nagle industrijalizacije čime je omogućen još brži opšti privredni razvoj. Kako je potrošnja reprodukcionog materijala rasla mnogo brže od proizvodnje te je i uvoz bio veći od same proizvodnje po dinamici. Dinamika proizvodnje sirovina je od 1952-1960. godine bila preko tri puta veća od izvoza sirovina, jer je za povećanu reprodukciju proizvodnju bio potreban i veći iznos sirovina. I pored racionalnog korišćenja domaćih sirovina, uvoz sirovina, raste skoro istom dinamikom kao proizvodnja. Naročito je bio veliki uvoz onih proizvoda rudarstva koji nemaju prirodnih uslova za domaću proizvodnju. Činjenica je da se sa sve većim razvojem reprodukcione proizvodnje rastu i potrebe za sirovinama. Međutim, podizanje kapaciteta u proizvodnji sirovina veoma je skupo u odnosu na izgradnju kapaciteta u prerađivačkoj industriji. Stoga se javlja i veći uvoz sirovina do 1957. godine. Svakako tamo gde izvozni artikli na bazi uvezenih sirovina sadrže u sebi veliku masu rada uvoz sirovina je ekonomski opravdan. Neke globalne tendencije u pogledu relativnog udela domaćih i uvoznih sirovina u reprodukcionom materijalu možemo videti iz tabele 14.

/vidi tabelu br.14 na str.51/

Ovde imamo sledeće tendencije:

a/ Sve do 1956. godine relativni udeo uvoznih sirovina raste a udeo domaćih sirovina u proseku opada. A od 1957. godine udeo uvoznih sirovina se naglo smanjuje i to brže nego što se smanjuje udeo domaćih sirovina.

b/ Relativni udeo domaćeg reprodukcionog materijala se u proseku povećava. Dok je udeo uvoznog reprodukcionog materijala do 1956. u proseku bio isti, ali se zato od 1957. godine njen udeo povećava.

c/ Udeo domaćih finalnih proizvoda od 1952-55. ostaje isti. A udeo uvoznih finalnih proizvoda do 1956. godine opada, a od 1957-1960. udeo se povećava u proseku preko 3 % godišnje.

Tabela 14

Strukturni odnos izmedju:

- a/ sirovina
- b/ reprodukcionog materijala
- c/ finalnih proizvoda
- d/ energetike

	Proizvodnja				Potrošnja					
	a	b	c	d	a+b+c+d	a	b	c	d	a+b+c+d
1952.	41	25	27	7	100	38	22	33	7	100
1953.	44	24	26	6	100	44	20	30	6	100
1954.	39	26	29	6	100	39	24	30	7	100
1955.	39	27	27	7	100	39	24	30	7	100
1956.	35	29	29	7	100	36	26	30	8	100
1957.	37	29	27	7	100	38	25	29	8	100
1958.	33	31	29	7	100	32	29	32	7	100
1959.	35	31	28	6	100	35	29	29	7	100
1960.	31	33	30	6	100	29	32	32	7	100

Strukturni odnos izmedju:

- a/ sirovina
- b/ reprodukcionog materijala
- c/ finalnih proizvoda
- d/ energetike

	Izvoz				Uvoz					
	a	b	c	d	a+b+c+d	a	b	c	d	a+b+c+d
1952.	40	47	11	2	100	21	21	48	10	100
1953.	21	60	18	1	100	30	16	45	9	100
1954.	26	47	25	2	100	28	21	41	10	100
1955.	23	51	25	1	100	28	18	44	10	100
1956.	27	51	20	2	100	41	19	29	11	100
1957.	24	51	23	2	100	31	23	34	12	100
1958.	25	48	25	2	100	23	26	44	7	100
1959.	18	50	31	1	100	26	28	38	8	100
1960.	20	45	34	1	100	15	31	48	6	100

Ovde jasno vidimo dva različita perioda u tendenciji kretanja.

Prvi period od 1952-1956. godine karakterističan je po relativnom prosečnom porastu udela uvoznih sirovina, po smanjenju udela uvoznih finalnih proizvoda, a udeo uvoza reprodukcionog materijala ostaje isti. Zatim u ovom periodu opada udeo domaće proizvodnje sirovina, a udeo domaće reprodukcione i finalne proizvodnje raste. Tako je u ovom periodu ponovo snažno porasla reprodukciona proizvodnja na osnovu novih i boljeg korišćenja postojećih kapaciteta. A imamo veće zaostajanje poljoprivredne proizvodnje a time se smanjuju i domaće sirovine za preradivačku industriju, što izaziva veći porast uvoza sirovina.

U drugom periodu od 1957-1960. godine relativno udeo uvoznih i domaćih sirovina opada a udeo uvoznog i domaćeg reprodukcionog materijala naglo raste. Dotle relativni udeo uvoznih finalnih proizvoda raste a udeo domaće finalne proizvodnje ostaje isti. Tu reprodukciona proizvodnja dobija još veći značaj nego u prvom periodu, zato se i relativni udeo njenog uvoza povećava.

Interesantan je i odnos u tendenciji izmedju proizvodnje i izvoza sirovina, reprodukcionog materijala i finalnih proizvoda. Od 1952-1956. godine nemamo neke pravilnosti u tendenciji kretanja strukture. Medjutim, od 1957-1960. jasno vidimo sledeća kretanja:

a/ Proizvodnja kao i izvoz sirovina imaju tendenciju smanjenja s tim što se udeo izvoza sirovina u proseku nešto brže smanjuje.

b/ Relativan udeo proizvodnje reprodukcionog materijala u proseku raste a udeo izvoza reprodukcionog materijala opada.

c/ Relativan udeo finalne proizvodnje u proseku ostaje isti a izvoz finalne proizvodnje ima tendenciju porasta.

Udeo potrošnje reprodukcionog materijala u proseku od 1957-1960. godine blago raste kao i udeo proizvodnje reprodukcionog materijala, a sa druge strane udeo izvoza reprodukcionog materijala se u proseku smanjuje.

Proizvodnja i potrošnja finalnih proizvoda u proseku od 1957-1960. godine zadržavaju isti relativan udeo, a relativni udeo izvoza finalnih proizvoda se naglo povećava a naročito u 1959. i 1960. godini. Ovde je moguće da je apsolutno finalna proizvodnja ipak znatno porasla ali još uvek manje od porasta proizvodnje reprodukcionog materijala pa je stoga zadržala isti relativni udeo. To je omogućilo i veći izvoz finalnih proizvoda.

Dalje, relativan udeo proizvodnje, potrošnje i izvoza sirovina od 1957-1960. godine se smanjuje kao i uvoz sirovina.

Sada se možemo vratiti na naše ranije pitanje, postavljeno na kraju analize kretanja fizičkog obima proizvodnje. Da li je postojao uskladjeni odnos između proizvodnje sirovina, reprodukcionog materijala i finalnih proizvoda od 1952-1960. godine? Možemo reći dosta grubo da domaće sirovine nisu bile dovoljne da podmiru potrebe preradivačke industrije. Stoga je došlo od 1952-1956. godine do većeg uvoza sirovina. Medjutim, od 1957-1960. godine smanjujemo uvoz sirovina na račun povećanja uvoza reprodukcionog materijala. Sa druge strane naročito povećana proizvodnja i uvoz reprodukcionog materijala nije se u dovoljnoj meri odrazilo na povećanje finalne proizvodnje ili izvozu reprodukcionog materijala, dok je finalna proizvodnja bila u skladu sa potrošnjom i omogućavala je veći izvoz. Prema tome, postojao je samo mali nesklad između sirovina i reprodukcionog materijala. Možda smo mogli uz malo veći porast domaće proizvodnje sirovina i uz manji uvoz reprodukcionog materijala postići i bolje rezultate.

P r i l o g

Statistička izračunavanja i dopunska objašnjenja sa tabelama

a/ Izračunavanje stope rasta od 1952-1960.

Metod izračunavanja prosečne godišnje stope rasta zavisi od načina kretanja same komponente. Gde god smo grafičkim putem utvrdili ubrzano kretanje komponenta izračunavamo stopu rasta putem eksponencijalnog trenda.

Jedan primer: fizički obim proizvodnje sirovina;
n = broj godina X = indeksi fizičkog obima sirovina

N	godine	X	log X	t	t log X	t ²
1.	1952.	100,0	2,0000	0	0	0
2.	1953.	130,2	2,11461	1	2,11461	1
3.	1954.	118,1	2,07225	2	4,14450	4
4.	1955.	143,2	2,15594	3	6,46782	9
5.	1956.	125,5	2,09864	4	8,39456	16
6.	1957.	171,6	2,23452	5	11,17260	25
7.	1958.	153,6	2,18639	6	13,11834	36
8.	1959.	197,6	2,29579	7	16,07053	49
9.	1960.	183,9	2,26458	8	18,11664	64
Ukupno			19,42272	36	79,59960	204

$$X = ba^t$$

$$\log X = t \log a + \log b$$

$$\log a = \frac{t \sum \log X - N \sum t \log X}{t^2 - N \sum t} = \frac{36 \times 19,42272 - 9 \times 79,59960}{36^2 - 9 \times 204} = \frac{699,21792 - 716,39640}{1296 - 1.836} = \frac{17,17848}{540} = 0,031812$$

$$\log a = 0,031812 \quad a = 1,076 \quad r = a-1 = 7,6 \%$$

Medjutim, gde postoji skoro linearno kretanje komponentata za ceo period izračunavamo prosečnu godišnju stopu prostom geometrijskom sredinom.

Jedan primer: fizički obim rudarstva.

1952. = 100

1960. = 197,8 $\frac{\log 1,978}{8} = \frac{0,29623}{8} = 0,03703$

antilog 0,03703 = 1,089

r = 1,089 - 1 = 8,9 %.

b/ Izračunavanje koeficijenata elastičnosti

Da bi utvrdili stepen zavisnosti izmedju kretanja fizičkog obima proizvodnje, uvoza, izvoza i domaće potrošnje po komponentama i kretanje društvenog proizvoda ukupne privrede, izračunavamo koeficijente elastičnosti.

Jedan primer: elastičnost proizvodnje reprodukcionog materijala

X = indeksi društvenog proizvoda ukupne privrede

Y = indeksi fizičkog obima proizvodnje reprodukcionog materijala

N = broj godina koje se posmatraju

b=? - koeficijent elastičnosti

N	Godine	X	Y	log X	log Y	$\frac{\log X}{\log Y}$	$\frac{1}{\log X/2}$
1.	1952.	100,0	100,0	2,00000	2,00000	4,00000	4,00000
2.	1953.	119,2	111,4	2,07628	2,04689	4,24992	4,31094
3.	1954.	123,1	125,2	2,09026	2,09760	4,38453	4,36919
4.	1955.	138,8	150,8	2,14239	2,17840	4,66698	4,58983
5.	1956.	138,4	166,6	2,14114	2,22167	4,75691	4,58448
6.	1957.	170,1	199,5	2,23070	2,29994	5,13048	4,97602
7.	1958.	173,8	225,7	2,24005	2,35353	5,27202	5,01782
8.	1959.	203,7	263,5	2,30899	2,42078	5,58956	5,33143
9.	1960.	216,2	307,6	2,33486	2,48799	5,80911	5,45157
Ukupno				19,56467	20,10680	43,85951	42,63128

$Y = aX^b$, b = koeficijent elastičnosti jer $\frac{dY}{dX} \frac{X}{Y} = b$

$\log Y = b \log X + \log a$

$$b = \frac{\sum \log X \cdot \log Y - N \cdot \log X \cdot \log Y}{\sum \log X / 2 - N \cdot \log X / 2} = \frac{19,56467 \times 20,10680 - 9 \times 43,85951}{19,56467 / 2 - 9 \times 42,63128} = \frac{393,38291 - 394,73559}{382,77631 - 383,68152} = \frac{1,35268}{0,90521} = 1,494$$

b = 1,494

c/ Detaljna klasifikacija posmatranih privrednih grupacija

/1/ Energetika - obuhvata elektroenergiju /grana 111/, proizvodnju uglja, koksa i plina /grana 112/, proizvodnju i preradu nafte i zemnog plina/grana 113/.

/2/ Rudarstvo - obuhvata dobijanje uglja/kameni, mrki, lignit/ deo 112 grane, dobijanje metalnih ruda /crne metalurgije - rude gvoždja preko 42 % FE - obojene metalurgije - rude antimona, bakra, boksita, olova, cinka, hroma, žive, mangana i njihove koncentrate/ deo 114 i 115 grane, nemetalne rude /kvarcni pesak, kamen i brašno, vatrostalna glina, magnezit sirovi, azbestna bruda, feldspat, liškun, barit, sirovi i pečeni gips, morska, varena i kamena so, mlevene rude nemetala, azbestno vlakno/ deo 116 grane, dobijanje sirove nafte i zemnog plina - tj. deo 113 grane.

/3/ Metalurgija - obuhvata crnu i obojenu metalurgiju bez ruda /deo 114 i 115 grane/.

/4/ Mašingradnja - obuhvata deo 117 grane /mašine radilice za obradu metala i drveta, mlinske mašine, skretnice, mašine za gradjevinarstvo, parni kotlovi pogonski i za centralno grejanje, pumpe, vodne i parne turbine, motori sa unutrašnjim sagorevanjem, gvozdeni i limeni konstrukcije, vagoneti, rashladni uređaji, uređaji za ventilaciju, pisače i računске mašine, parne i motorne lokomotive, teretni, putnički i poštanski

ski vagoni, tramvajaska kola, vazdušne kočnice i delovi, kamioni i prikolice, autobusi, automobili, trolejbusi, traktori, delovi i karoserije za saobraćajna sredstva, poljoprivredne mašine, sprave, delove i alat, opravka železničkih sredstava, montaža, usluge drugima, investiciono održavanje/ deo 119 grane /velike, srednje i male rotacione mašine sa priborom, učinski i merni transformatori, kondenzatori, rasklopni aparati za niski i visoki napon, razvodni uredjaji, industrijske elektropeći, električna brojila, merni aparati, radio otpremnici, elektroakustični uredjaji, kino projektori, pojačivači, telefonski aparati i centrale, rentgen aparati/.

/5/ Hemijska - šira - obuhvata hemijsku industriju u celini /grana 120/, proizvodnju celulbze iz industrije papira /grana 123/, suvu destilaciju drveta i proizvodnju šibica iz drvne industrije /grana 122/.

/6/ Tekstil, koža, odeća, obuća - obuhvata celu tekstilnu industriju /grana 124/, celu industriju kože i obuće /grana 125/, proizvodnju gumene obuće iz industrije gume /grana 126/.

/7/ Prehrambena i duvan - obuhvata prehrambenu industriju i industriju duvana /127 i 129 granu/.

/8/ Ostala preradjivačka industrija - obuhvata preradjivački deo industrije nemetala /deo grane 116/, metalne industrije i elektroindustrije /deo grana 117 i 119/, celu proizvodnju gradjevinskog materijala /grana 121/, drvenu industriju bez destilacije i šibica /deo grane 122/, industriju papira bez celuloze /deo grane 123/, industriju gume bez obuće /deo grane 126/, grafičku industriju /grana 128/.

/9/ Eksploatacija šuma -

/10/ Indeksi poljoprivredne proizvodnje uzeti su iz "SGJ" - 1961., str. 113, gde je $\bar{\phi}$ 1951-55.=100.

Tabela 15

Fizički obim proizvodnje^{1/}

	- lančani indeksi				Ponderaci- oni koefi- cijenti				
	1953. 1952.	1954. 1953.	1955. 1954.	1956. 1955.		1957. 1956.	1958. 1957.	1959. 1958.	1960. 1959.
Društveni proizvod ^{2/}	119	103	113	100	123	102	117	106	100.00
Sirovine									
Poljoprivreda ^{2/}	144	88	114	87	140	85	136	87	78.28
Šumarstvo-ekspl.	82	91	98	118	95	92	108	115	12.99
Rudarstvo	102	116	112	113	106	104	110	109	8.73
Energetika	103	117	118	113	113	109	111	110	
Reprodukcioni materijal									3.983
Metalurgija	111	119	134	111	124	112	113	115	687
Hemijska ind.	108	124	131	122	117	120	125	114	463
Ostala preradj.	112	109	115	108	119	112	116	118	2.833
Finalni proizvodi									3.913
Mašinogradnja	132	104	116	107	116	113	117	120	1.634
Tekstil, koža, obuća	96	121	115	106	115	109	110	115	1.485
Prehramb. i duvan	120	111	108	113	121	110	106	114	794

1/ Ovde su indeksi direktno uzeti iz mesečnih stat. publ. "Indeks" za svaku godinu.
2/ Cene 1955., SGJ-61., str. 99.

Tabela 16

		<u>Robni uvoz</u>				
		- u milionima deviznih dinara				
		1952.	1953.	1954.	1955.	1956.
Sirovine		21.982,5	33.291,5	26.352,0	34.903,4	56.867,7
Poljoprivreda		18.966,3	27.966,9	20.398,8	25.595,1	44.783,0
Eksploatacija šuma		79,3	87,3	132,1	259,3	116,0
Rudarstvo		2.936,9	5.237,3	5.821,1	9.049,0	11.968,7
Energetika		8.997,9	9.358,7	9.144,7	11.176,0	14.761,0
Reprodukcioni materijal		23.278,3	20.204,5	22.825,4	24.620,7	28.874,4
Metalurgija		9.701,1	7.836,2	8.651,7	6.261,5	7.703,6
Hemijska industrija		5.328,8	5.758,2	6.957,8	9.635,1	10.869,5
Ostala preradivačka		8.248,4	6.610,1	7.215,9	8.724,1	10.301,3
Finalni proizvodi		60.138,4	60.438,8	48.822,5	69.919,9	51.358,7
Mašinogradnja		36.863,5	38.718,7	27.811,2	33.688,2	27.177,5
Tekstil, koža, obuća		15.948,8	13.804,2	14.366,4	22.797,8	17.071,2
Prehrambena i duvan		7.326,1	7.915,9	6.644,9	13.433,9	7.110,0

Tabela 16 - nastavak

		1957.	1958.	1959.	1960.
Sirovine		60.324,6	44.378,5	51.023,3	33.902,4
Poljoprivreda		43.218,0	32.916,0	39.933,0	22.817,0
Eksploatacija šuma		143,0	127,0	73,0	99,0
Rudarstvo		16.963,6	11.335,5	11.017,3	10.986,4
Energetika		20.446,0	13.210,0	14.148,0	13.974,0
Reprodukcioni materijal		49.579,2	55.101,4	60.888,1	77.969,3
Metalurgija		16.919,5	16.410,0	14.627,8	27.421,4
Hemijska industrija		15.828,8	21.703,3	24.863,1	23.722,0
Ostala preradivačka		16.830,9	16.988,1	21.397,2	26.825,9
Finalni proizvodi		80.961,6	100.909,8	88.911,7	129.831,9
Mašinogradnja		47.634,1	63.081,7	55.703,4	90.766,2
Tekstil, koža, obuća		21.671,5	21.541,1	19.799,3	26.448,7
Prehrambena i duvan		11.656,0	16.287,0	13.409,0	12.617,0

Izvor: Statistika spoljne trgovine, od 1952-1960., SZS.

Tabela 17

Robni izvoz

- u milionima deviznih dinara

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.
Sirovine	34.950,0	14.799,9	23.096,1	21.924,7	30.501,8
Poljoprivreda	26.709,3	9.069,6	17.386,7	14.035,3	21.683,0
Eksploatacija šuma	3.176,7	2.291,7	2.694,7	3.200,9	4.232,0
Rudarstvo	5.064,0	3.438,6	3.014,7	4.688,5	4.586,8
Energetika	1.181,2	730,7	1.003,8	816,1	1.547,0
Reprodukcioni materijal	29.696,2	29.789,0	29.638,6	33.960,8	40.856,1
Metalurgija	14.013,5	9.873,1	9.659,3	12.877,6	16.541,9
Hemijska industrija	2.581,9	2.780,3	2.870,9	3.795,4	4.394,4
Ostala preradjivačka	13.100,8	17.135,6	17.108,4	17.287,8	19.919,8
Finalni proizvodi	8.028,5	10.316,5	17.860,0	19.501,1	18.823,3
Mašinogradnja	25,9	979,4	2.800,4	1.757,5	1.892,5
Tekstil, koža, obuća	1.608,4	4.690,2	6.777,2	6.539,1	7.009,8
Prehrambena i duvan	6.394,2	4.646,9	8.282,4	11.204,5	9.921,0

- 62 -

Tabela 17 - nastavak

	1957.	1958.	1959.	1960.
Sirovine	32.515,4	38.103,0	32.442,5	41.007,1
Poljoprivreda	23.390,0	30.732,0	26.553,0	34.696,0
Eksploatacija šuma	4.413,0	3.256,0	2.565,0	2.212,0
Rudarstvo	4.712,4	4.115,0	3.324,5	4.099,1
Energetika	2.381,0	2.044,0	1.768,0	1.965,0
Reprodukcioni materijal	51.185,7	53.621,7	62.919,0	67.692,6
Metalurgija	18.328,5	16.023,0	15.598,2	19.746,9
Hemijska industrija	5.365,4	4.668,6	4.941,3	7.144,6
Ostala preradjivačka	27.491,8	32.930,1	42.379,5	40.801,1
Finalni proizvodi	26.076,8	30.864,0	40.040,5	53.070,6
Mašinogradnja	3.134,6	6.065,9	12.674,8	17.377,1
Tekstil, koža, obuća	10.400,2	8.795,1	11.241,7	14.142,5
Prehrambena i duvan	12.542,0	16.003,0	16.124,0	21.551,0

- 63 -

Izvor: Statistika spoljne trgovine, od 1952-1960., SZS.

Tabela 18

Struktura domaće potrošnje

	1952.	1953.	1954.	1955.	1956.	1957.	1958.	1959.	1960.
Privreda - ukupno									
Potrošnja	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Društ.v.bruto proizvod	94,9	92,5	96,5	94,5	94,6	92,8	94,0	95,9	95,7
Uvoz	16,0	14,7	12,7	13,6	14,9	16,6	16,3	14,2	15,4
Izvoz	-10,9	- 7,2	- 9,2	- 8,1	- 9,5	- 9,4	-10,3	-10,1	-11,1
Sirovine									
Potrošnja	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Društ.v.bruto proizvod	102,5	93,6	97,2	95,0	90,4	92,1	96,2	94,9	99,5
Uvoz	9,0	9,9	9,0	9,8	16,8	13,8	11,7	10,4	7,8
Izvoz	-11,5	- 3,5	- 6,2	- 4,8	- 7,2	- 5,9	- 7,9	- 5,3	- 7,3
Reprodukcioni materijal									
Potrošnja	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Društ.v.bruto proizvod	108,6	109,6	106,8	106,9	107,8	103,9	102,5	103,5	100,9
Uvoz	15,0	11,9	11,6	10,3	11,0	15,0	14,8	14,1	15,0
Izvoz	-23,6	-21,5	-18,4	-17,2	-18,8	-18,9	-17,3	-17,6	-15,9
Finalni proizvodi									
Potrošnja	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Društ.v.bruto proizvod	79,6	81,9	90,6	86,7	92,0	87,9	85,9	92,0	88,9
Uvoz	23,9	22,5	17,1	20,1	14,5	19,5	22,3	18,8	23,1
Izvoz	- 3,5	- 4,4	- 7,7	- 6,8	- 6,5	- 7,4	- 8,2	-10,8	-12,0

- 64 -

- 65 -

Korištena literatura i izvori

- Mišić D.,
Ekonomika industrije FNRJ, Naučna knjiga, Beograd, 1957., strana 384.
- Čobeljić N.,
Politika i metodi privrednog razvoja Jugoslavije /1947-1956./, Nolit, Beograd, 1959., strana 378.
- Krundića D.,
Industrijalizacija Jugoslavije, Ekonomski institut univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 1961., strana 302.
- Prilog društvenog plana privrednog razvoja Jugoslavije od 1957-1961. godine, "Službeni list FNRJ" br. 53, 1957.
- Indeks, mesečni pregled privredne statistike FNRJ, SZS.
- Statistički godišnjak FNRJ, 1961., SZS.
- Materijal o ponderacionom sistemu za obračun indeksa fizičkog obima industrijske proizvodnje u 1961. godini, SZS.

JUGOSLAVENSKI INSTITUT ZA EKONOMSKA ISTRAŽIVANJA
Beograd, Kneza Miloša broj 20, tel. 27-008

R A D O V I

1. B. Horvač, Primjena međusektorske analize u planskom bilanciranju privrede

Tiraž: 200 primeraka

Štampa: »R. Timotić« — Beograd

W. Horvač